

TARTU ÜLIKOOL

Majandusteaduskond

Sadu Maria Jaarman

IDA-VIRUMAA KUI TÖÖSTUSPIIRKONNA VAJADUSED NING VÕIMALUSED
EUROOPA LIIDU ÕIGLASE ÜLEMINEKU PROTSESSIS

Bakalaureusetöö

Juhendajad: kaasprofessor Diana Eerma, Ivan Sergejev

Tartu 2025

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Sisukord

Sissejuhatus.....	4
1. Tööstuspiirkondade probleemide ja regionaalse arengu teoreetiline käsitus.....	7
1.1. Tööstuspiirkondade mõiste ja identiteedi avamine.....	7
1.2. Regionaalse arengu teooriad ja võimalused tööstuspiirkondade probleemide lahendamisel.....	10
1.3. Ida-Virumaa kui tööstuspiirkonna regionaalsed probleemid.....	15
2. Ida-Virumaa kui tööstuspiirkonna regionaalsete probleemide lahenduste kaardistamine.....	19
2.1. Metoodika valik.....	19
2.2. Intervjuude analüüs ja tulemuste arutelu.....	24
Kokkuvõte.....	37
Viidatud allikad.....	39
Lisad.....	44
Lisa A. Sarnaste tööstusregioonide probleemide varasemate uurimuste ülevaade tabelina....	44
Lisa B. Majandusliku ja sotsiaalse valdkonna intervjuuküsimused.....	45
Lisa C. Tööstuse ja institutsioonide valdkonna intervjuuküsimused.....	46
Lisa D. Tervishoiuvaldkonna intervjuuküsimused.....	47
Lisa E. Keskkonnavaldkonna intervjuuküsimused.....	48
Lisa F. Intervjuude kokkuvõtlikud tulemused tsitaatide ja järeldustena SWOT-raamistikus..	49
Summary.....	53

Sissejuhatas

Tööstus on läbi ajaloo inimkonna arengus suurt rolli mänginud – viimase paari sajandi jooksul aset leidnud tööstusrevolutsioonid on tugevalt mõjutanud nii igapäevaelu kui ülemaailmset majandust. Lisaks majanduskasvule ja arengule mõjutab tööstus tööstuspiirkondi aga ka negatiivselt, tööstuspiirkonnad kogevad unikaalseid väljakutseid ja probleeme – näiteks on Downey & Van Willigen (2005) leidnud, et tööstustegevuse läheduses elamine mõjub piirkonna elanikele vaimse stressorina.

Eesti tasandil on üks suurima tööstusliku pärandiga alasid Ida-Virumaa tööstuspiirkond, mille elanike hõive osakaal töötlevas tööstuses on läbi ajaloo olnud maakondade võrdluses protsentuaalselt Eesti suurim (Rahandusministeerium, 2018). Ida-Viru maakonda on koondatud Eesti energeetikategevus, k.a põlevkivisektori tegevus ja Ida-Virumaa põlevkivitööstus tagab suurema osa Eestis kasutatavast elektrienergiast. Piirkonna tegevuse saadused on nii maakonna kui riigi tasandil tähtsaks väljaveoartikliks, kuid piirkonna majandus- ja tööstusvaldkond vajavad kaasajastamist nii struktuuri ajakohastamise kui ka tegevusvaldkondade rikastamise näol. (Ida-Virumaa Omavalitsuste Liit, 2023)

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks on Ida-Virumaa kui Euroopa Liidu õiglase ülemineku protsessis osaleva tööstusliku regioonide eriomaste võimaluste ja väljakutsete kaardistamine. Uuritav probleem on päevakajaline, kuna olulisest tööstustegevusest hoolimata on Ida-Virumaal probleeme regionaalse ebavõrdusega.

Statistikaameti (2024) andmetel on Ida-Virumaa demograafiline töötururiskide indeks madalaim (0,61), mis annab märku piirkonna tööjõupuuduse suurest võimalikkusest tulevikus. Piirkonnas on riigi kõrgeim negatiivne loomulik iive ja Eesti madalaim tööhõive määr (55,4%), madalaim tööhõive ja riigi madalaimad sissetulekud – Statistikaameti 2023. aasta andmetel on lausa 35% Kirde-Eesti ehk Ida-Virumaa elanike sissetulekust madalaimas ehk esimeses kvintilis ning 22,4% elanike sissetulekust on teises kvintilis. Võrdluseks on kõigi teiste piirkondade elanike sissetulekute osatähtsus neis kahes kvintilis madalam. (Statistikaamet, 2024)

Ida-Virumaa on ka rahvusliku koosseisu poolest erinev kõigist teistest Eesti maakondadest. Ida-Viru maakonnas on maakondade lõikes vähim Eesti kodanike osakaal (56%), sellele on lähim Harju maakond, mille elanikest on 77,5% Eesti kodakondsusega (Statistikaamet, 2024).

Omapärase rahvusliku koosseisu tõttu on piirkonnal üpris ainulaadne väljakutse lõimumise näol – näiteks on Ida-Virumaal erinevalt teistest maakondadest tööturul eesti keele kõnelejatel muukeelsetest elanikest vähem võimalusi, kuna paljudel juhtudel on ka vene keele oskus nõutud. Kahe grupi vahel esineb ka ideoloogilisi erinevusi, mis on põhjustatud informuumide ja nende sisu vahest. (Ida-Virumaa Omavalitsuste Liit, 2023)

Neile piirkonnaspetsiifilistele murekohtadele on tänaseks Ida-Virumaa jaoks lisandunud uus väljakutse süsinikuneutraalsusele ülemineku näol. Kuna piirkond tagab suurema osa Eestis kasutatavast elektrienergiast ning energia on piirkonna jaoks majanduslikult äärmiselt tähtis, on põlevkivisektori osakaalu vähendamine suureks väljakutseks – sektori hõive osakaalu tõttu tähendaks see, et piirkonna juba madal tööhõive määr langeks ning sektorispetsiifiliste kõrgemate palkade kadumisel suureneks veelgi Ida-Virumaa elanike sissetulekute osatähtsus madalaimates kvintilides.

Ida-Viru maakonda selles ülemineku protsessis toetamiseks on koostatud õiglase ülemineku kava, mille raames kasutatakse Euroopa Liidu õiglase ülemineku mehhanismi vahendeid, edendamaks Ida-Virumaa majanduslikku olukorda, tööturgu, keskkonda ja sotsiaalset kaasatust investeeringute ja toetuste abil. (Õiglase Ülemineku Fond, 2024a)

Ida-Virumaa kui Euroopa Liidu õiglase ülemineku protsessis osaleva tööstusliku regiooni eriomaste võimaluste ja väljakutsete kaardistamise näol töö eesmärgi saavutamiseks on autor püstitanud järgnevad uurimisülesanded:

- Tööstusrajoonide üldise mõiste ja identiteedi piiritlemine.
- Tööstusrajoonide negatiivsete ja positiivsete mõjude piiritlemine Ida-Virumaaga sarnaste tööstuspiirkondade (sarnase tegevusvaldkonnaga tööstuspiirkond) kohta käivate varasemate uurimuste alusel.
- Tööstuspiirkondade regionaalse arengu teooriatest ja teooriate rakendustest ülevaate andmine.
- Ida-Virumaa kui tööstusregiooni probleemide ja piirkonna regionaalse arenduse vajaduste täpsem piiritlemine.
- Ekspertintervjuude ettevalmistamine, läbiviimine ja analüüs. Intervjuude alusel tehtud järelduste alusel Õiglase Ülemineku Fondi protsesside poolt piirkonnale avaldatava võimaliku mõju hindamine ning piirkonna plaanitud protsesside järgsete eeldatavate võimaluste ja vajaduste defineerimine.

Uurimisülesannetest lähtuvalt on autor kavandanud uurimuse järgneva ülesehituse:

- tööstuspiirkondade üldise mõiste ja identiteedi avamine

Peatükis 1.1 avab autor varasemate teoreetiliste käsitluste alusel tööstuspiirkondade üldist mõistet ning määratleb tööstuspiirkondade üldistatavat identiteeti.

- tööstuspiirkondade probleemide lahendamiseks kasutatavate regionaalse arengu teooriate ning nende rakenduste ülevaade

Peatükis 1.2 avab autor varasemate uurimuste toel tööstuspiirkondade sagedasemaid probleeme, regionaalse arengu teooriaid ning regionaalse arengu teooriate võimalikke rakendusi tööstusregioonide regionaalsel arendamisel.

- Ida-Virumaa kui tööstuspiirkonna probleemide iseloomustamine

Peatükis 1.3 avab autor varasemate uurimuste alusel Ida-Virumaa erinevate valdkondade regioonispetsiifilisi probleeme.

- Ida-Viru regionaalse arengu vajaduste rahuldamiseks sobivate regionaalse arengu meetodite, võimalike probleemide ja lahenduste defineerimine

Peatükis 2.1 defineerib autor uurimuse perspektiivist sobiliku metodoloogia intervjuude ettevalmistamiseks, läbiviimiseks ja analüüsiks ning töö edasise kava, mille alusel viib autor töö edasises osas läbi töö eesmärgi saavutamiseks vajalikud tegevused.

Peatükis 2.2 kirjeldab autor valdkonniti ekspertintervjuude analüüsi tulemusi, tehes järeldusi piirkonna valdkondade võimaluste ja väljakutsete kohta õiglase ülemineku raames tehtud toetusotsuste järel.

Töö kokkuvõttes annab autor ülevaate Õiglase Ülemineku Fondi protsesside poolt lahendatavatest probleemidest ning toob välja valdkonnad, mis vajavad tulevikus regionaalse arendamise kontekstis enam prioriseerimist, et tõsta maakonna konkurentsivõimelisust.

Bakalaureusetöö autor tänab intervjuudes osalenud eksperte panuse eest ning juhendajaid kasulike suuniste ja konstruktiivse tagasiside eest.

Märksõnad: Ida-Virumaa, tööstusregioonid, regionaalne areng, õiglase üleminek, õiglase ülemineku fond, süsinikuneutraalsus.

1. Tööstuspiirkondade probleemide ja regionaalse arengu teoreetiline käsitus

1.1. Tööstuspiirkondade mõiste ja identiteedi avamine

Järgneva alapeatüki eesmärgiks on avada varasemate uuringute toel tööstuspiirkondade mõistet ja identiteeti. Autor on koondanud tööstuspiirkondade mõistet ja identiteeti avavate varasemate empiiriliste käsitluste analüüsi tulemused järgnevaks tabeliks.

Tabel 1

Tööstuspiirkondade mõiste ja identiteedi avamine tabelina

Autor	Eesmärk	Meetodid	Tulemus	Seos antud uurimusega
(Amin, 2017)	Avastada, miks on kasvanud huvi tööstusrajoonide suhtes; leida tööstusrajoonide eelised ning omadused.	Kirjanduse ja kontseptsiooni ülevaade, tööstusrajooni kontseptsiooni arengu analüüs.	Tööstusrajoonid on kohanemisevõimelised, suutes paindlikult spetsialiseeruda ja tuginedes mitteametlikule õppele. Hajutatud tootmissüsteemid on elavdanud iseseisva regiooni kontseptsiooni. Tööstusrajoonide ettevõtete vaheline usalduspõhine süsteem pakub väidetavalt nii konkurentsi kui koostööga kaasnevaid eeliseid.	Antud uurimus võimaldab määratleda, kas Ida-Virumaa tööstuspiirkond kui regioon ilmutab tööstusrajooni omadusi ning on antud mõiste kaudu defineeritav.
(Stuczynski et al., 2009)	EU-27 riikide postindustriaalsete piirkondade majanduslike, sotsiaalsete ning keskkondlike murekohtade kaardistamine.	NUTS-X regioonide klasteranalüüs Eurostati andmete põhjal.	Euroopa postindustriaalsed idaregioonid on sotsiaalsete ja majanduslike nõrkustega - madal SKP, negatiivne iive, kõrge töötuse tase, keskkonnasurve ning prügilate kõrge sagedus; lõunaregioonides on probleemiks ebavõrdsed võimalused vähemuste jaoks ning vananev rahvastik; lääneregioonid on enamjaolt edukalt taastunud ning uuele majandusele üle läinud. Reostus on probleemiks kõigi kolme regiooni puhul. Ida- ja lõunaregioonid vajavad probleemide lahendamiseks erilisi poliitilisi sotsiaalmajandusliku sidususe tõstmiseks ja piirkondade taastumise võimaldamiseks.	Idaregioonide isemased probleemid laienevad ka Ida-Virumaale kui Ida-Euroopa tööstusregioonile, laiendades võrreldavate piirkondade valikut.
(Romanelli & Khessina, 2005)	Uurida regionaalse tööstusliku identiteeti leidmaks seoseid klasterite omaduste ja piirkonna ressursivõgude vahel.	Kirjanduse ülevaade ja eelnevate uurimuste edasiarendus.	Klasterid mõjutavad regiooni suunatavaid potentsiaalseid ressursse. Regionaalse arengu mustrid sõltuvad regiooni väljendatavast tööstuslikust identiteedist. Regiooni elanikud ning välised isikud hindavad regiooni sobilikkust kindla äritegevuse jaoks regiooni arengumustri põhjal.	Uue välise identiteedi kujundamine avaks uurimuse põhjal Ida-Virumaa jaoks teoreetiliselt võimaluse piirkonna tööstus- ja äritegevust laiendada ja ümber kujundada.
(Becchetti & Rossi, 2000)	Kas ühes geograafilises piirkonnas paiknemine mõjutab ettevõtete ekspordivõimet?	Itaalia töötleva tööstuse ettevõtete vaatluse kvalitatiivne ja kvantitatiivne analüüs.	Tööstuspiirkonnad suurendavad kohaliku ekspordivõimet ja soodustavad tööstuses oskusteadmiste jagamist. Tööstuspiirkondades tekivad tugevad sotsiaalsed kogukonnad ja see soodustab usalduse teket.	Antud uurimuse perspektiivist on võimalik antud uurimuse tulemuste põhjal järeldada, kas Ida-Viru tööstuspiirkond kogeb tööstusliku klasteri eeliseid.

(Neves et al., 2020)	Tööstussümbioosi teadus- ja juhtumiuuringute kaardistamine nähtuse mõju kindlaksmääramiseks.	Kirjanduse ülevaade.	Töötlevas tööstuses esines enim tööstussümbioosi. Tööstussümbioos võib ettevõtetele pakkuda erinevaid jätkusuutlikkust soodustavaid eeliseid. Ettevõtted soovivad sümbioosi saavutada majandusliku kasu eesmärgil, konkurentsivõime tõstmiseks või jäätmetöötuse kulude vähendamiseks, valitsused aga keskkondlikel ja sotsiaalsetel eesmärkidel.	Ida-Virumaa regioonis võiks tööstussümbioos abiks olla nii ettevõtetele, elanikele kui keskkonnale.
----------------------	--	----------------------	--	---

Märkus: Tabeli kirja suurus on kohandatud parema ülevaate võimaldamiseks.

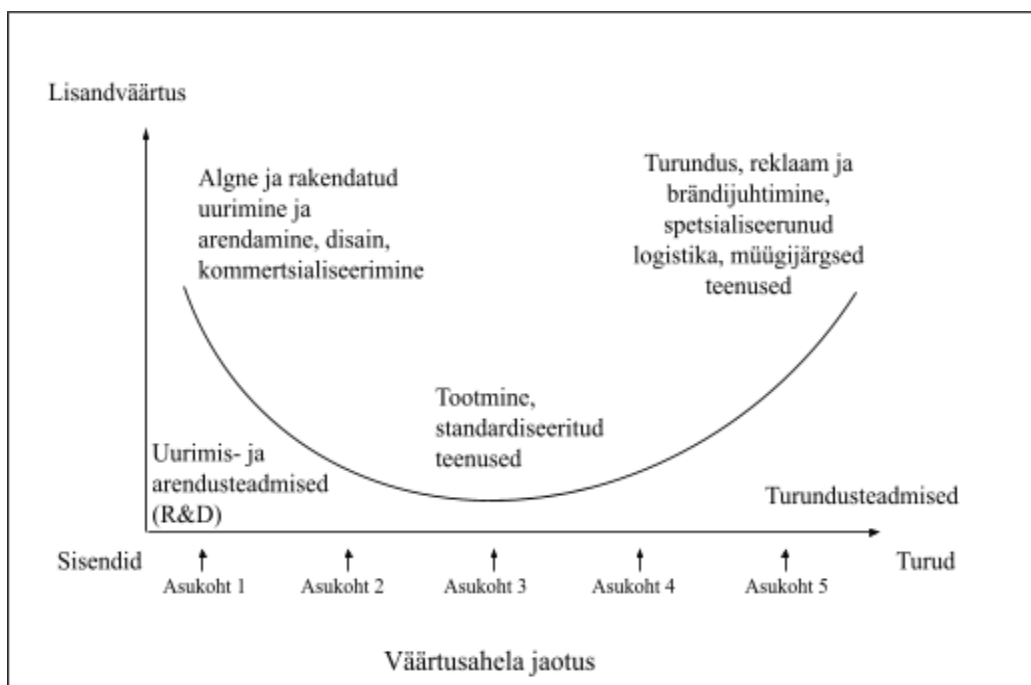
Allikas: Autori koostatud (Amin, 2017; Becchetti & Rossi, 2000; Neves et al., 2020; Romanelli & Khessina, 2005; Stuczynski et al., 2009) põhjal.

Tabelis 1 esitatud varasemate käsitluste põhjal võib järeldada, et tööstuspiirkonnad on mittetööstuslikest piirkondadest oluliselt erinevad, kogedes erinevaid eeliseid, aga ka tööstuspiirkondadele eriomaseid probleeme.

Tööstusregioonide eelisteks on tabelis 1 toodud varasemate uuringute põhjal nende paindlikkus ja kohanemisvõime, võimalus luua tööstussümbioosi eesmärgil partnerlussuhteid majandusliku kasu ja konkurentsivõimelisuse eesmärgil, võimalus klastritena asetsedes suurendada ekspordivõimet ja luua usalduspõhise süsteemiga rajoone.

Samas on tabelis 1 toodud varasemate uuringute põhjal tööstusregioonide puudusteks, et Euroopa tööstusregioonidel on nii Ida-, Lõuna-, kui Lääne-Euroopale üldistatavad eriomased sotsiaalmajanduslikud probleemid (nt madal SKP, negatiivne iive, kõrge töötuse tase), samuti võib tööstusregioonide jaoks probleemiks olla regiooni avalikult mõistetud ja regiooni poolt väljendatav tööstuslik identiteet, mis piirab regiooni uute ettevõtlusvormide lisandumist.

Järeldus, et tööstusettevõtete saadavatest tööstusregiooni kasudest hoolimata piirab tööstusest sõltumine siiski regiooni potentsiaali, kattub joonisel 1 esitatud Shih (1992) ülemaailmse väärtusahela lisandväärtuse kõvera kontseptsiooniga (Fu, 2018). Fu (2018) leidis, et töötleva tööstuse pakutav lisandväärtus on tööstuses läbiviidavate tegevuste lõikes madalaim just tootmisprotsessis.

Joonis 1. Ülemaailsete väärtusahelate jaotus.

Allikas: (Shih, 1992 viidatud Fu, 2018 vahendusel, autori tõlgitud ja autori poolt Fu (2018) joonisega “The Smile curve of GVCs” identselt kujundatud)

Piirkonna liigset majanduslikku sõltuvust töötlevast tööstusest võib seega tõlgendada võimaliku probleemi, aga ka arenguvõimalusena.

Ühe näite tööstussektori regionaalse arengu vältel toetamise võimalustest toob OECD aruanne regioonide tööstusliku ülemineku perioodil toetamisest. Aruandes tuuakse välja, et tööstusliku ülemineku puhul on suur väärtus eksperimentaalsel lähenemisel nii valitsemisele kui poliitikakujunduse protsessile, mis võib innustada innovatiivsete lahenduste katsetamist, uute ideede loomet ning kordaminekutest ja tõrgetest õppimist ja edasiarenduste tegemist. (OECD, 2023)

USAs on loodud tööstusliku ülemineku toetamiseks *Just Transition Fund*, mille eesmärgiks on toetada söekaevandusele spetsialiseerunud kogukondi nende üleminekul jätkusuutlikumale energiale. Fondi sihiks on soodustada majanduslikku mitmekesisust jätkusuutlike sektorite projektide toetamise näol, arendada söekaevanduse sektori töötajate oskuseid sektorivahetuse võimaldamiseks ja parendada taristut ülemineku hõlbustamiseks. (Just Transition Fund, 2024)

Sama nime kannab ka Euroopa rohelise kokkuleppe järel tööstusliku ülemineku toetamiseks loodud õiglase ülemineku mehhanismi osa, õiglase ülemineku fond (*Just Transition Fund*). Õiglase ülemineku fondi sihiks on toetada “õiglasel ja kaasaval viisil” süsinikuneutraalsele majandusele üle minemist (Õiglase Ülemineku Fond, 2024b).

Õiglase ülemineku toetamine on tähtis ja innovaatiline regionaalse arengu poliitika ning on äärmiselt vajalik samm fossiikütustest sõltuvate tööstuspiirkondade üleminekuprotsessi vältel toetamiseks ja võimalike ebavõrdsuste süvenemise ennetamiseks, võimaldamaks edasist regionaalset arengut.

1.2. Regionaalse arengu teooriad ja võimalused tööstuspiirkondade probleemide lahendamisel

Autor on koondanud tööstuspiirkondade probleeme avavate varasemate uuringute analüüsi ülevaateks, mis on lugejale leitav lisast A. Ülevaate põhjal järeldub, et tööstuspiirkondadel on läbivalt probleeme keskkondlike ohutegurite maandamise ja elanike terviseprobleemide ning madala heaolu tasemega. Lisaks avaldab tööstustegevus üldjuhul negatiivse loomuga mõju tööstuspiirkondade kogukondadele ja tööturule ning võib avaldada mõju ka taristule.

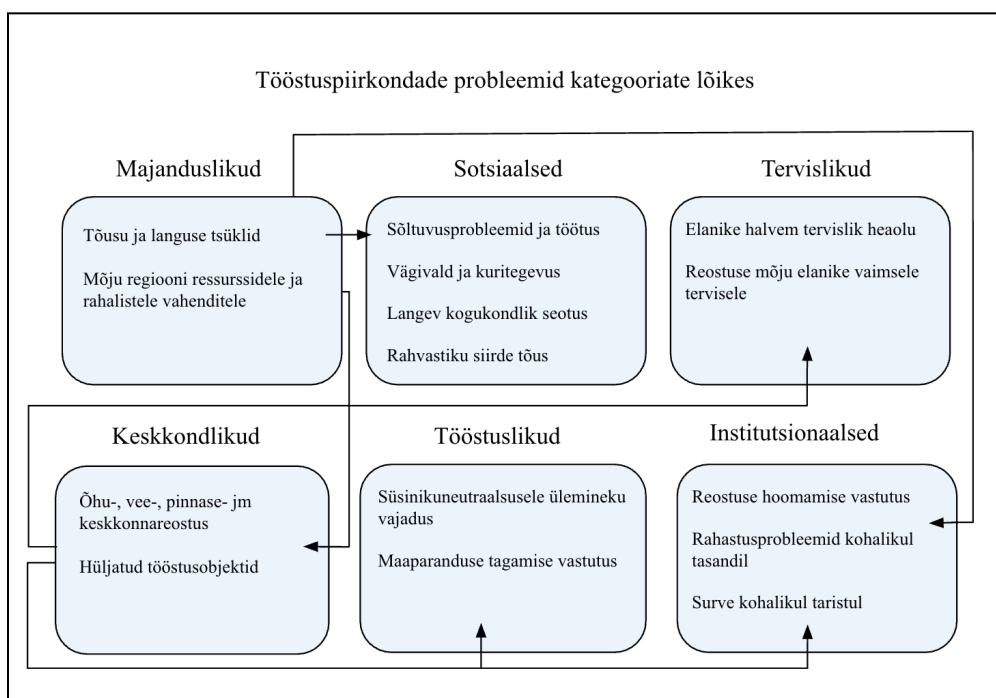
Tööstustegevuse poolt regiooni elanike tervislikule seisundile avaldatavat mõju rõhutavad lisaks varasemate uuringute osas analüüsitud uurimustele ka Marques & Lima (2011), tuues välja, et on seos tööstuslikus piirkonnas elavate ja tavalises piirkonnas elavate isikute psühholoogilise tervise erisuste vahel, kus tööstusliku piirkonna elanike vaimne tervis on üldiselt madalam, kui mittetööstuslike piirkondade elanikel. Tööstuspiirkondade elanikel oli Marques & Lima (2011) väitel läbivalt halvem vaimne tervis, halvimald vaimse tervise näitajad tulenesid just piirkondadest, kus tööstustegevusega kaasnes ka õhureostus. Uurimuses rõhutasid Marques & Lima (2011), et piirkonna elanike vaimse tervise parandamiseks on eeskätt vaja fookuseks võtta “madalamate müra-, vee- ja õhureostuse tasemete seadusandlusega tagamine”. (Marques & Lima, 2011)

Seost tööstustegevuse läheduses elamise ning halvema vaimse tervise vahel täheldasid ka Downey ja Van Willigen (2005) juba sissejuhatuses tutvustatud uurimuses “*Environmental Stressors: The Mental Health Impacts of Living Near Industrial Activity*”. (Downey & Van Willigen, 2005)

Lisaks vaimsele tervisele mõjutab tööstuspiirkonnas elamine ka füüsilist tervist. Uurimuses “*Air Pollution Reduces the Individuals’ Life Satisfaction Through Health Impairment*” leidis Abed Al Ahad (2024), et õhureostus vähendab halvema tervise kaudu rahulolu eluga (Abed Al Ahad, 2024).

Nende uurimuste põhjal võib järeldada, et on selge seos tööstustegevuse ja tööstuspiirkonna elanike vaimse ja füüsilise tervise probleemide vahel, samuti, et tööstustegevus põhjustab tööstusregiooni keskkonnale, elanikele ja valitsusele eriomaseid probleeme, mida mittetööstuslikes regioonides samal viisil ei esine, mistõttu on tööstusregioonidel vajadus isesuguste ja kohandatud regionaalse arengu kavade järgi.

Joonisel 2 on autori poolt valdkondade kaupa esitatud tööstuspiirkondade probleemid varasemate uurimuste põhjal, uurimuste täielik loetelu on toodud lisas A.

Joonis 2. Tööstuspiirkondade probleemid kategooriate lõikes.

Allikas: Autori koostatud lisas A analüüsitud uurimuste põhjal.

Joonisel 2 on näha, et probleemid jagunevad mitmetesse valdkondadesse ning mõned probleemid on üle valdkondade seotud, mis on tähistatud mõjutavast valdkonnast mõjutatavasse valdkonda suunduva noolega.

Näiteks mõjutab keskkondliku probleemina välja toodud keskkonnareostus ka piirkonna elanike tervist, nii vaimselt kui füüsiliselt. Samuti on reostus probleem institutsioonide ja tööstuse jaoks, omistades neile reostuse hoomamise ja maaparanduse vastutust. Veel on valdkonnaüleseks probleemiks tööstustegevusega kaasnev majandusliku tõusu ja languse tsüklilisus, mis mõjutab institutsioone rahavoogude muutlikkuse kaudu, keskkonda langusperioodiga kaasneva tööstusobjektide hülgamise ohu kaudu, on sotsiaalseks probleemiks töötuse tõusu ja rahvastiku siirdega kaasneva langeva kogukondliku seotuse tõttu. Tööstusregioonides on sotsiaalseks probleemiks ka sõltuvusprobleemid, vägivald ja kuritegevus, mõneti sõltumata majandusliku tõusu või languse aspektist.

Tööstusregioonide probleemide lahendamise vajadust ja võimalusi lahkavad erinevad regionaalse arengu teooriad.

Williamson (1965) esitas teooria "*Regional Inequality and the Process of National Development: A Description of the Patterns*", kus arvas täheldavat mustrit, et riigi regionaalne ebavõrdsus sõltub sellest, millises arengufaasis riik tervikuna on. Williamsoni arvamusel ilmnes muster, kus piirkondlikud erinevused sissetulekutes on kõrgemad, kui riik on alles arenguprotsessi alguses; samas riigi edasi arenemisel toimub regioonide sissetulekute ebavõrdsuse vähenemine ehk regioonidevaheline konvergens, mille järel kaovad piirkondadevahelised erisused. (Williamson, 1965)

Williamsoni teooria esimene pool on saanud kinnitust – arenguprotsessi esimeses pooles olevate riikide puhul tulevad majandusliku järelejõudmisega toime vaid mõned regioonid ning teised regioonid jäävad neist maha, mistõttu süvenevad veelgi regioonidevahelised erisused. Sarnast kinnitust ei ole aga saanud teooria teine pool, vaid on ilmnunud, et riigi arenguprotsessi hilisemates etappides ei kao regionaalsed ebavõrdsused iseeneslikult, vaid ebavõrdsuste kadumine sõltub "institutsionaalsetest aspektidest, kaasa arvatud proaktiivse regionaalpoliitika prioriseerimise ulatuslikkusest". (Davies & Hallet, 2003)

Williamsoni (1965) teooria ja Davies & Hallet (2003) uurimuse põhjal saab väita, et tööstuspiirkondade regionaalsete ebavõrdsuste leevendamisel on seega regionaalsel arendamisel kui proaktiivsel regionaalpoliitikal äärmiselt oluline roll.

Uurimuses "*What Kind of Local and Regional Development and for Whom?*" väidavad Pike et al. (2007), et regionaalsel arengul puudub ühene mõiste või suund – regionaalarengu kava sõltub autorite väitel arendatavast riigist, regiooni omapäradest ja ka ajaperioodist, mil kava

kujundatud on. Pike et al. (2007) arvamusel on mõiste tänapäevasel laiendamisel regionaalarengu üldisemateks eesmärkideks seatud näiteks keskkonna ja jätkusuutlikkuse väärtustamine, piirkonna omapärade määratlemine, sotsiaalse ebavõrdsuse vähendamine ning kaasava valitsuse ja valitsemise võimaldamine. (Pike et al., 2007)

Põhjaliku ülevaate loomupärase arengu (*indigenous development*) kui regionaalse arengu meetodi eelistest annavad Pike et al. (2006) raamatu “*Local and Regional Development*” 5. peatükis. Loomupärase arengu keskseks ideeks on Pike et al. (2006) arvates nägemus, et regiooni olemasolevaid ressursse on võimalik tulemuslikumalt ümber rakendada. Pike et al. (2006) kirjeldavad loomupärast regionaalset arengut strateegiana, mille eesmärgiks on piirkonna toetamise kaudu avada piirkonna loomupärane potentsiaal ning võtta kasutusele alakasutatud ressursid, muutmaks piirkond välismaailmast vähem sõltuvaks. Pike et al. (2006) toovad aga teooria negatiivse küljena välja, et antud strateegia on aeganõudev ning ei taga investeringutega võrreldavas tempos sama mastaapseid tulemusi. (Pike et al., 2006, peatükk 5)

Tänapäevases regionaalse arenduse teooriate kontekstis esitavad Vujadinović et al. (2023) väite, et turismi edendamine võib olla äärmiselt efektiivseks arengumeetmeks regiooni puhul, kus on muude ressursside puudujääk. Samuti väidavad Vujadinović et al. (2023), et turism pakub eelnimetatud regiooni tüübile võimalust jätkusuutlikuks arenguks ja vahendeid, mis võimaldavad regioonile autonoomiat. (Vujadinović et al., 2023) Vujadinović et al. (2023) pakutud lahendus muudaks regionaalse arengu meetodite pakutavad eelised võimalikuks ka regioonide jaoks, mil puuduvad ressursid teiste arengumeetodite rakendamiseks.

Rodriguez-Pose (2013) leiab uurimuses “*Do Institutions Matter for Regional Development?*”, et regionaalse arengu kava kujundamisel institutsioonidele tuginemise problemaatilisus seisneb institutsioonide keerukuses ning institutsioonide ja majandusliku arengu vastastikusel mõjus. Lahendusena pakub Rodriguez-Pose (2013), et regiooni arengu perspektiivist on efektiivsem majanduslikku arengut takistavate faktorite leevendamine. (Rodriguez-Pose, 2013)

Regionaalse arengu meetodite eduks on antud uurimuse poolt rõhutatult äärmiselt olulised piirkondlike institutsioonide struktuurid.

Erinevate institutsioonide loomisel ja kaasamisel tuleb arvesse võtta ka agenditeooria põhimõtteid. Kuigi agenditeooria ei anna potentsiaalsetest probleemidest täit ülevaadet, võib selle kaasamine siiski aidata organisatsioonidevahelisi hõõrdumisi ennetada ning vajadusel

ületada. Sappington (1991) leidis, et agenditeooria põhjal võivad peamisteks probleemideks olla vastastikune teadmiste vahetamise (liig-)kõrge kulu ja teineteise tegevuste või huvide kohta tõestamatu info saamine. Samuti võivad Sappingtoni (1991) sõnul organisatsioonid teineteise üle mõju omada. Agenditeooria probleemide ületamiseks on Sappingtoni (1991) sõnul seega vajalik, et mõlemaid osapooli oleks võimalik survestada informatsiooni avaldama või olemasoleva tõesust kinnitama. (Sappington, 1991)

Agenditeooria probleemidega arvestamise vajalikkust rõhutab ka Akerlof (1970) informatsiooni asümmeetria teoorias, mille kohaselt kannatab pakutava kauba kvaliteet (siinkohal regionaalse arengu potentsiaal ning tulemus) informatsiooni asümmeetria ja koos töötavate organisatsioonide vastastikkuse ebakindluse puhul. (Akerlof, 1970)

Regionaalse arengu kava kõrgeima potentsiaali saavutamiseks on seega oluline kindlaks teha, et vastutavad organisatsioonid saaksid teineteises kindlad olla ning vabalt, piiranguteta informatsiooni vahetada.

Regionaalarengu valdkonnal, nagu igal teisel valdkonnal, on ka arenguruumi. Sadik-Zada et al. (2024) on uurimuses pakkunud võimalusena arengumajanduses praegusest enam arvesse võtta mänguteooriat, mis võiks riikidevahelise suhtluse analüüsi ja optimeerimise aspektist eriti tulemuslik olla just keskkonnaalaste lepete, nagu näiteks Euroopa roheline kokkuleppe puhul. Autorid toovad ka argumendi, et arvestatavas mahus oleva varasema teaduskirjanduse kogumile oleks võimalik keskkonna- ja arengumajanduse ning jätkusuutliku arengu probleemidele lahenduste kujundamisel tugineda. (Sadik-Zada et al., 2024)

Flechtner (2024) toob uurimuses arengumajanduse võimaliku arengusuunana välja, et arengumajanduse käitumuslikul alamsuunal on vaatamata alamsuuna killustatusele tulevikupotentsiaali. Flechtneri väitel ilmnevad kolm erinevat käsitlust – nappusele keskenduv käsitlus (*“scarcity view”*), ebaoptimaalsele käitumisele keskenduv käsitlus (*“nonoptimal behavior view”*), ja psühhosotsiaalne ja kultuuriline käsitlus (*“psycho-social-cultural view”*). Flechtneri sõnul sõltub alamsuuna rakenduse tulemuslikkus just suutlikkusest psühhosotsiaalset ja kultuurilist käsitlust kaasata, mis suurendaks Flechtneri hinnangul teemakohaste uurimuste tulemuste edasisi rakendusvõimalusi. (Flechtner, 2024)

Mainitud regionaalse arengu meetodite ühiste joontena võib välja tuua regiooni omapärade ja regioonispetsiifiliste vajaduste arvesse võtmise ja institutsioonide rolli olulisust, võimaldamaks eesmärgi saavutamiseks ja regiooni probleemide lahendamiseks regiooni

ressursside parimal viisil kasutamist. Samuti on tähtis roll agendi-, institutsiooni- ja informatsiooni asümmeetria teooria võimalike kitsaskohtade ennetavalt ületamisel.

1.3. Ida-Virumaa kui tööstuspiirkonna regionaalsed probleemid

Põlevkivisektor moodustab enamiku Eesti energiatööstuse osakaalust, kuid maailma mastaabis on vähe sarnaseid põlevkivienergiale toetuvaid energiatööstuseid. Ida-Virumaa seisund on seetõttu unikaalne, sõltudes lisaks ka muudest piirkondlikest muutujatest, kuid tööstuspiirkondade varasemate empiiriliste käsitleste analüüs on autori hinnangul abiks tööstuspiirkondade üldiste omaduste ja võimaluste kaardistamisel.

Lisaks antud peatüki eelnevates alapeatükkides vaadeldud teiste tööstusregioonide tüüpilistele tööstustegevustega kaasnevatele probleemidele on tööstusregioonide ebasoodsat käekäiku täheldatud ka Eestis, täpsemalt Regionaal- ja Põllumajandusministeeriumi regionaalse arengu tegevuskava näitel, kus on Kirde-Eesti piirkonna seiremõõdikute näitajad halvimald valdava enamiku vaadeldud näitajate puhul (Regionaal- ja Põllumajandusministeerium, 2024, lk 7).

Selliseid Ida-Virumaad mõjutavaid ebasoovitavaid trende on täheldatud ka elanike tervise tasandil. Näiteks on Ida-Virumaa regioonispetsiifilises uurimuses “*Perinatal Health Inequalities in the Industrial Region of Estonia: A Birth Registry-Based Study*” leitud, et Ida-Virumaa tööstustegevuse poolt reostatud piirkondades (*ICS - industrially contaminated sites*) on riigi suurimad sünnijärgsed tervislikud ebavõrdsused (Dahal et al., 2022).

Just neil põhjustel toetab Eestis õiglase ülemineku fond Euroopa õiglase ülemineku fondi osana Ida-Virumaad piirkonna üleminekul põlevkivienergiast sõltumisele jätkusuutlikumale majandamisele, toetades majanduse ja tööjõu ning keskkonna ja sotsiaalse kaasatuse arendamist (Õiglase Ülemineku Fond, 2024a).

Järgnevas tabelis on autor lisaks eelnevalt mainitule avanud erinevaid varasemaid uuringuid, mis keskenduvad täpsemalt Ida-Virumaa kui tööstusregiooni erinevate valdkondade kitsaskohtadele, avamaks lugejale täpsemalt piirkonna sotsiaalset, majanduslikku, keskkondlikku, tervislikku ning tööstuslikku tausta ning rõhutamaks õiglase ülemineku fondi tegevuse vajalikkust.

Tabel 2

Ida-Virumaa keskkonna- ja elanike tervisenäitajate varasema uuringu analüüs

Autor	Eesmärk	Meetodid	Tulemus	Järeldus
(Orru et al., 2018)	Kaardistada tööstusliku töötlemise mõju piirkonna elanike tervisel ja rahulolematuse tasemel.	Viidi läbi piirkonna elanikkonda hõlmav küsitlus tervisemõjude ja häiringu kohta. Modelleeriti heitainete heitkogused nii üldiselt kui ka põlevkivisektoris. Regressioonanalüüsi abil uuriti keskkonnareostuse poolt avaldatavat mõju tervisele.	Ida-Virumaa vastajad olid Lääne-Virumaa ning Tartumaa elanikest olulisel määral õhureostuse poolt häiritumad. Ida-Virumaa elanikud kogesid kontrollgruppidest olulisel määral rohkem pikaajalist kõha, astmahooge, südamehaigust, insulte, diabeeti jpm. Terviseprobleemide osakaal oli oluliselt kõrgem ka põlevkivisektoris töötanutel. Mitte-eestlastest elanikud kogesid eestlastest elanikest olulisel määral rohkemaid terviseprobleeme ning kroonilisi haiguseid.	Ida-Virumaa elanikel on rohkem õhureostusest põhjustatud häiringuid ja terviseprobleeme, enim on terviseprobleeme põlevkivisektoris töötanutel ja mitte-eestlastel.

Märkus: Tabeli kirja suurus on kohandatud parema ülevaate võimaldamiseks.

Allikas: Autori koostatud Orru et al. (2018) põhjal.

Orru et al. (2018) uurimuse alusel on Ida-Virumaa elanikel Lääne-Virumaa ja Tartumaa elanikest enam terviseprobleeme ning kroonilisi haiguseid, eriti Ida-Virumaa elanikel, kes on põlevkivisektoris töötanud ning elanikel, kes ei ole eestlased. See tulemus kattub ka Dahal et al. (2022) uurimuse tulemusega, kinnitades, et piirkonna elanikel on sünnijärgselt üldistatavalt halvem tervis, kui teiste Eesti piirkondade elanikel. Nende tulemuste alusel võib järeldada, et elanike üldiselt halvema tervise tõttu on ka piirkonna tervishoiusüsteemil antud aspektides suurem surve, kui teiste võrreldud piirkondade tervishoiusüsteemidel.

Tabel 2

Ida-Virumaa elanike arvamuskorje analüüs

Autor	Eesmärk	Meetodid	Tulemus	Järeldus
(Õiglase Ülemineku Fond, 2020)	Saada ülevaade, millest piirkonna elanikud puudust tunnevad ning millega rahul on; millele peaks elanike hinnangul üleminekuprotsessi vältel enim tähelepanu pöörama; milline on elanike perspektiivist järgmise kümne aasta jooksul olulisim arendus maakonnas.	Sisendit oli võimalik esitada nii interneti teel kui ka paberkanalal (maakonna raamatukogudes).	Vähesed elanikud olid rahul piirkonnas pakutavate töövõimaluste ning kohalike omavalitsuste tööga. Paljud tundsid puudust ka teenustest, ettevõtluskeskkonna võimalustest ning vaba aja veetmise võimaluste mitmekesisusest. Avaliku ruumi meeldivuse, transpordivõimaluste ja pakutava erialahariduse küsimuses jagunesid elanikud ligikaudu pooleks, rahulolevateks ning puudust tundvateks. Arvamuskorjes osalenute arvates oli üleminekuprotsessi tähelepanuväärseim teema "kasutuseta jäänud kaevandus- ja tööstusmaale uue funktsiooni andmine". Tähelepanu väärimiselt teisel ja kolmandal kohal olid piirkonna tööturgu, tööstussektorit ja ettevõtlust toetavad teemad. Samas leidis vaid 1.2% protsenti vastajatest, et kaevandus- ja tööstusmaaga tegelemine oleks piirkonna jaoks järgmise kümne aasta vältel tähtsaim tegu, piirkonna tööstusele ja tööturule keskenduvad teod	Elanike perspektiivist ületas ideena kaevandus- ja tööstusmaale uue eesmärgi leidmine isegi tööturu, tööstussektori ja ettevõtluse toetamise olulisust, samas ei leidnud vastajad, et see oleks järgmise kümne aasta jooksul olulisim tegu, vaid selles kategoorias võtsid esikohad majanduslikud investeeringud ning arendused. Arvamuskorje puhul väärtustavad inimesed ideeliselt keskkonda ning maaparandust oluliselt rohkem, kui nende valdkondade probleeme lahendavaid rahastusmeetmeid ÕÜF (Õiglase Ülemineku Fondi - autor) vältel vastu võeti. Võib oletada, et piirkonna raske majanduse ning tööturu seis on põhjus, miks tegelike tegude kategoorias kaevandus- ja tööstusmaa teema niivõrd

olid aga jätkuvalt esikohtadel.

Mõlemas keeles vastanute jaoks olid olulisimad teod tööturuga seotud, eesti keeles vastanud pidasid lisaks oluliseks elukeskkonnaga seotu arendamist, vene keeles vastanud aga tööstuskeskkonna ja põlevkivisektori arendamisega seotut.

Vastanud võisid tuua kuni kolm märksõna, "milline võiks olla Ida-Virumaa aastal 2035", kaugelt sagedaim märksõna oli "puhas keskkond". Maakonnast väljaspool elavad vastajad tundsid muuhulgas maakonnas puudust puhtast loodusest, maakonna elanikud aga olid looduse seisuga rahul.

madalale langes, ning ka põhjus, miks ÖÜF-i meetmete seast nii vähesed meetmed keskkonnale keskenduvad.

Märkus: Tabeli kirja suurus on kohandatud parema ülevaate võimaldamiseks.

Allikas: Autori koostatud Õiglase Ülemineku Fond (2020) põhjal.

Õiglase Ülemineku Fondi raames korraldatud arvamuskorje tulemuste alusel tehtud järelduste kaudu avaldub lisaks, et Ida-Virumaa elanike seas korraldatud arvamuskorje tulemuste alusel väärtustavad elanikud enim piirkonna looduse puhtust ning piirkonna endistele kaevanduseks ja tööstustegevuseks kasutatud pinnasele ning piirkondadele uue eesmärgi leidmise tagamist.

Samas on elanike silmis piirkonna perspektiivist järgmisel aastakümnenil tehtavate arenduste perspektiivist olulisim hoopis piirkonna tööstuse ja tööturu tegevuse arendamine. Elanike hinnangute erinevus ideaalide ning tegelikult tegemist vajavate arenduste vahel tuleneb ilmselt tõsiasjast, et piirkonna tööturu ning tööstuse seis võtab elanike perspektiivist piiratud ressursside korral siiski esikoha, mõjutades elanike elatustaset ning elukvaliteeti elanike perspektiivist oluliselt enam, kui puhas ning taastatud loodus.

Tabel 3

Ida-Virumaa elanike rohepöördesse suhtumise ning teadlikkuse analüüs

Autor	Eesmärk	Meetodid	Tulemus	Järeldus
(Rootamm-Valt er et al., 2023)	Saada ülevaade rohepöördesse suhtumisest, et luua erinevate suhtumiste alusel kogukondade tüpoloogia.	Pilootintervjuud ja hiljem poolstruktureeritud intervjuud Pärnumaa, Viljandimaa ja Lõuna-Eesti, Ida-Virumaa kogukondade esindajatega.	Maakonna elanike "sotsiaalne sidusus ja kogukondlik tegevus, samuti subjektsuse tunnetus" ei ole eriti tugevad. Piirkonnas puuduvad selged juhid. Uuringu käigus ei leitud, et esineks olulisi erinevusi vanuse, elukoha ega koduse keele lõikes.	Piirkonnas puudub väärtuspõhine kogukond ning eestvedajad, kelle ümber sellised kogukonnad tekkida saaksid. Piirkonna ettevõtjad ei valmistu eriti rohepöördega kaasnevateks muutusteks ning eeldavad pigem riigipoolset tuge, leides, et informatsioonist on puudus.
	Määratleda, millised on Ida-Virumaa ettevõtjate hoiakud ning teadlikkus rohepöörde suhtes.		Piirkonna elanike jaoks on teistest maakondadest seisukohtade kujunemisel tähtsam ametlike juhtide hoiak ja hinnang, kuna piirkonnas ei ole eelnevat väärtustele loodud võrgustikku. Elanike suhtumist rohepöördesse saaks positiivselt mõjutada otsene suhtlus selle korraldajatega.	Piirkond vajab kommunikatsiooniplaani, et parandada elanike ning ettevõtjate informeeritust, ning plaani arendusse tuleks kindlasti kaasata ka kohalikud omavalitsused, et need saaks enda edasise tegevuse planeerimisel eeldatavalt toimuma hakkavaid muutuseid arvesse võtta. Vastu võetud otsuste ja meetmete tulemuslikkus sõltub lõpuks aga siiski sellest, kuidas piirkonna inimesed suudavad senist käitumist muuta.
	Koostada süstemaatiline ülevaade rohepöõret puudutavatest allikatest ja anda		Elanike rohepöördesse suhtumist võib oluliselt saada mõjutada ka teemakohaste haridusprogrammide põhi- ja keskhariduse kaasamise kaudu. Programmide kaudu võiks kaudselt teemasse kaasata ka õpilaste perekonnad, mis oleks piirkonna omapära tõttu tavalisest väärtuslikum.	

panus "Tartu Ülikooli sotsiaalia valdkonna kavandatavasse õiglase ülemineku seire uuringusse."

Üle poole ettevõtjatest küll ootab olulisi muudatusi, kuid vaid kolmandik valmistub neiks. Oodatav muutuste maht sõltub ka ettevõtte tegevusalast. Ettevõtjatel on riiklikule abile suured ootused ning üle poole ettevõtjatest leiavad, et vajavad enda ettevõtetele toetuseid.

Vaid ligikaudu viiendik ettevõtjatest leiab, et informatsiooni on piiravalt. Info puudus võib olla ka põhjus, miks ettevõtjad end valitsusepoolse rohepöörde plaani osas ebakindlalt tunnevad, ning põhjendada vähest muudatusteks valmistumist.

Soovitatud on luua kommunikatsiooniplaan nii maakonna elanike kui ettevõtete jaoks. Sellesse on soovitatud kaasata ka kohalikud omavalitsused, kuna mõned sõltuvad keskkonnamaksudest, lisaks on tulekul muudatused KOV struktuurides ja oodata piirkonnas väikeettevõtluse kasvu, seega on oluline, et KOV-id oleks planeerides tulevatest muutustest teadlikud.

Otsuste lõpptulemus sõltub inimeste suutlikkusest senist käitumist muuta.

Märkus: Tabeli kirja suurus on kohandatud parema ülevaate võimaldamiseks.

Allikas: Autori koostatud Rootamm-Valter et al. (2023) põhjal.

Veel avaldub Tartu Ülikooli Narva kolledži (2023) poolt läbi viidud uurimuses väljakutse Ida-Virumaa elanike rohepöördesse suhtumise näol, kus piirkonna elanikel ning ettevõtjatel on pigem ebapiisav informeerituse tase rohepöörde vajalikkusest, aga ka selle protsessiga kaasnevatest väljakutsetest ning mõjudest. Antud uurimuse tulemustest avaldub, et piirkonna elanike ja ettevõtjate informeerituse tagamiseks ning selle kaudu õiglase ülemineku protsesside toetamiseks oleks vajalik koostada kommunikatsiooniplaan, mille arendamisesse on kaasatud ka kohalikud omavalitsused omakorda nende edasiste otsuste informeerituse tagamiseks. Vastaval juhul võib ettevõtjate madal informeeritus kaudselt läbi ettevõtjate vähese ettevalmistuse suurendada riigipoolset toetuste pakkumise survet.

Tabel 4

Ida-Virumaa tööstustegevuse ning -pärandi avalikkuse hinnangu analüüs

Autor	Eesmärk	Meetodid	Tulemus	Järeldus
(Metsaots et al., 2015)	Uurimuse eesmärgiks oli vaadelda avalikkuse hinnangut Ida-Virumaa põlevkivikaevandustegevuse ning tööstuspärandi suhtes.	Viidi läbi küsitlus ning intervjuud fookusgruppidega.	Suurimate probleemidena rõhutati maakonna sotsiaalse taristu ebapiisavat kvaliteeti, väljarände ja integratsiooniprobleeme. Lisaks toodi kitsaskohtadena välja maakonna töötuse taset ja spetsialistide puudust. Vanemate vastajate hinnangul olid piirkonnas probleemideks kuritegevus ja vandalism. Nad pidasid ka tööstustegevust arengu suurimaks mõjutajaks ning hindasid tööstuse pakutavat tööd tähtsamaks piirkonna loodusliku keskkonna käekäigust. Veel toodi uurimuses välja, et piirkonnas on mitu aastakümnet probleemiks olnud jäätmete vanades karjäärides ladustamine, kuid uurimuse hetkeks (2015) oli see mõneti vähem sagedaseks muutunud. Intervjuueeritavad, kes kultuurisfääri esindasid, leidsid, et ei olnud põhjust õhtuti kodust väljuda, kuna kuskile minna ei ole.	Elanikud näevad probleemidena, et piirkonna taristu ei ole piisav - piirkond ei suuda elanikele pakkuda sobivaid töökohti, haridust, teenuseid ega vaba aja veetmise võimalusi. Mõned vanemad elanikud tajuvad, et probleeme on ka kuritegevusega. Elanike silmis on problemaatilised ka piirkonna väljaränne, integratsioon ja spetsialistide puudus. Kohalikud elanikud tunnevad, et riik ei tunne piirkonna käekäigu suhtes piisavat huvi. Kuna uurimus on kümme aastat vana, on see väärtuslik võrdluskohana, kuidas viimase kümne aasta jooksul olukord maakonnas muutunud on.

Uurimuse alusel on maakonna üheks suurimaks probleemiks, et piirkond ei ole ligitõmbav elamispiirkond, ka mitte tööstusparandi väärtustamise abil, kuna piirkond ei suuda siiski pakkuda kvaliteetseid teenuseid, haridust, ega rahuldavat taristut.

Enamjaolt peeti omavalitsuste haldusreformi äärmiselt oluliseks, et tasakaalustada ressursside hulka kaevandusega jätkuvalt tegelevate ja mitte tegelevate piirkondade omavalitsuste vahel. Leiti, et haldusreform võiks abiks olla ka vene töökeelele omavalitsustele eesti keelele kui töökeelele üleminekul.

Kohalike elanike hinnangul oli riigi huvipuudus piirkonna käekäiku (töötusesse, teenuste madalasse kvaliteeti, madalasse elatusesemesse jne) oluliselt problemaatilisem, kui vastajate hinnangul, kes piirkonna elanikud ei olnud.

Märkus: Tabeli kirja suurus on kohandatud parema ülevaate võimaldamiseks.

Allikas: Autori koostatud Metsaots et al. (2015) põhjal.

Antud uurimuse perspektiivist pakub väga väärtuslikku sisendit ka Metsaots et al. (2015) uurimus “*What hinders and what facilitates good living in the oil shale mining region?*”, mis pakub kümme aastat vana uurimuse näol selget võrdluskoha Ida-Virumaa 2015. aasta seisundi ning tänase seisundi vahel. Metsaots et al. (2015) uurimuses toovad elanikud välja tänaste probleemidega äärmiselt sarnaseid kitsaskohti piirkonna taristus, tööturul, teenustes ning avalikus suhtumises. Ka kümme aastat tagasi leidsid Metsaots et al. (2015) uurimuses osalenud elanikud, et piirkonnas on spetsialistide puudus, väljarände probleem ning et piirkonna taristu ei paku sobivaid võimalusi näiteks erihariduse ja vaba aja veetmise võimaluste näol. Lisaks leidsid Metsaots et al. (2015) uurimuses osalenud, et piirkonnas on probleem väljarände ja integratsiooniga ning elanike silmis ei tundnud riik 2015. aasta seisuga piisavalt huvi piirkonna käekäigu parandamise suhtes.

Metsaots et al. (2015) uurimuse alusel võib järeldada, et piirkonnas on tänasega sarnased probleemid kestnud vähemalt viimased kümme aastat ning senised probleemide leevendamiseks kasutatud meetodid on võinud küll probleeme ajutiselt leevendada, kuid probleemide pikaajaliseks leevenduseks on vajalik süstemaatiline muutus.

2. Ida-Virumaa kui tööstuspiirkonna regionaalsete probleemide lahenduste kaardistamine

2.1. Metoodika valik

Antud uurimuse eesmärgi saavutamiseks otsustas autor kvalitatiivse lähenemise kasuks. Kuna valdav osa ülejäänud varasematest uurimustest olid kas põhjalikud kirjanduse ülevaated, või oli uurimustes otsustatud kvantitatiivse lähenemise kasuks, sai lähenemise valik tehtud

Petrova & Marinova (2013) uurimuse metodoloogiast inspireeritult, kus kasutati metodoloogia osana poolstruktureeritud intervjuud kogukonnaliikmetega.

Kuna Petrova & Marinova (2013) uurimus “*Social impacts of mining: Changes within the local social landscape*” sarnanes uuritavalt teemalt enim antud uurimusele, keskendudes tööstustegevuse poolt piirkonna kogukondadele avaldatavale mõjule ning protsessiga kaasnevatele muutustele, hindas autor poolstruktureeritud intervjuu ka antud töö perspektiivist väärtuslikuks meetodiks, mille abil ekspertide perspektiividest ühisosa ning erisusi leida. Edasise valiku ekspertintervjuude kasuks tegi autor eesmärgiga, et töö lõpptulemusena võimalikult praktilisi ning ülevaatlikke tulemusi tagada.

Lõplik valik poolstruktureeritud ekspertintervjuude kasuks sai tehtud praktilistel kaalutlustel, võimaldamaks Ida-Virumaa süsinikuneutraalsusele ülemineku protsessiga kui delikaatse uurimisteenusega seotud asjaosalistelt saada võimalikult hea ülevaade intervjuueeritavate suhtumisest Õiglase Ülemineku Fondi protsessidesse ja intervjuueeritavate hinnangutest piirkonna edasisele potentsiaalile ning vajadustele ÕUF protsesside käigus ning protsesside järel.

Lisaks pakkus poolstruktureeritud intervjuu vorm autori hinnangul väärtuslikku võimalust ühekorraga katta intervjuude käigus teemad, millele eksperdi hinnang töö perspektiivist hädavajalik on, kui ka lubada ekspertidel vabamalt rääkida, et võimalusel saada vabas vormis väärtuslikku lisasisendit, mida eksperdid rangemalt struktureeritud intervjuu puhul võib-olla vajalikuks väljendada ei peaks.

Intervjuueeritavate valikul tugines autor esmaselt Õiglase Ülemineku Fondi juhtkomisjoni liikmetele, valides liikmete seast juhendajate hinnangute toel isikud, kes on nii informeeritud Õiglase Ülemineku Fondi protsessidest kui ka intervjuueeritavates valdkondades eksperdid.

Õiglase Ülemineku Fondi liikmed olid intervjuueeritavateks majanduslikule ja sotsiaalsele valdkonnale keskenduvast intervjuuplokis, tööstuse ja institutsioonide valdkonnale keskenduvast intervjuuplokis ning keskkonnale keskenduvast intervjuuplokis.

Elanike tervisele ning Ida-Virumaa tervishoiusüsteemile keskenduvast teemaplokis osutusid valitud intervjuueeritavateks Õiglase Ülemineku Fondi juhtkomisjoni-välised isikud, kellest üks intervjuueeritav on piirkonna suurimas tervishoiuasutuses juhtival positsioonil ning teine intervjuueeritav seotud Sotsiaalministeeriumi poolt Ida-Virumaal elluviidava tervishoiu pilootprogrammiga. Antud teemaploki puhul valis autor juhtkomisjoni-välised intervjuueeritavad ÕUF juhtkomisjoni liikmete seas silmapaistvate tervishoiuekspertide puudumise tõttu.

Intervjueeritavad valiti iga teemaploki osalusse nende ekspertiisivaldkondade alusel, et tagada intervjuude võimalikult kõrge tulemuslikkus ning tulemuse praktilisus.

Kõigi intervjuuplokkide intervjuuküsimused on autor kujundanud 2. joonise loogikast lähtudes. Intervjuuküsimuste eesmärgiks oli valdkondade ekspertidelt saada ülevaade, kas või kuidas avalduvad teooriapeatüki alusel koostatud 2. joonisel avaldatud probleemid Ida-Virumaal kui tööstusregioonis. Eesmärgi täitmiseks kasutas autor küsimuste teemade määratlemise järel SWOT raamistikku, võimaldamaks täpsemalt täheldada intervjueeritavate arvamust piirkonna tugevustest, nõrkustest, ohtudest ning võimalustest igas uuritavas valdkonnas.

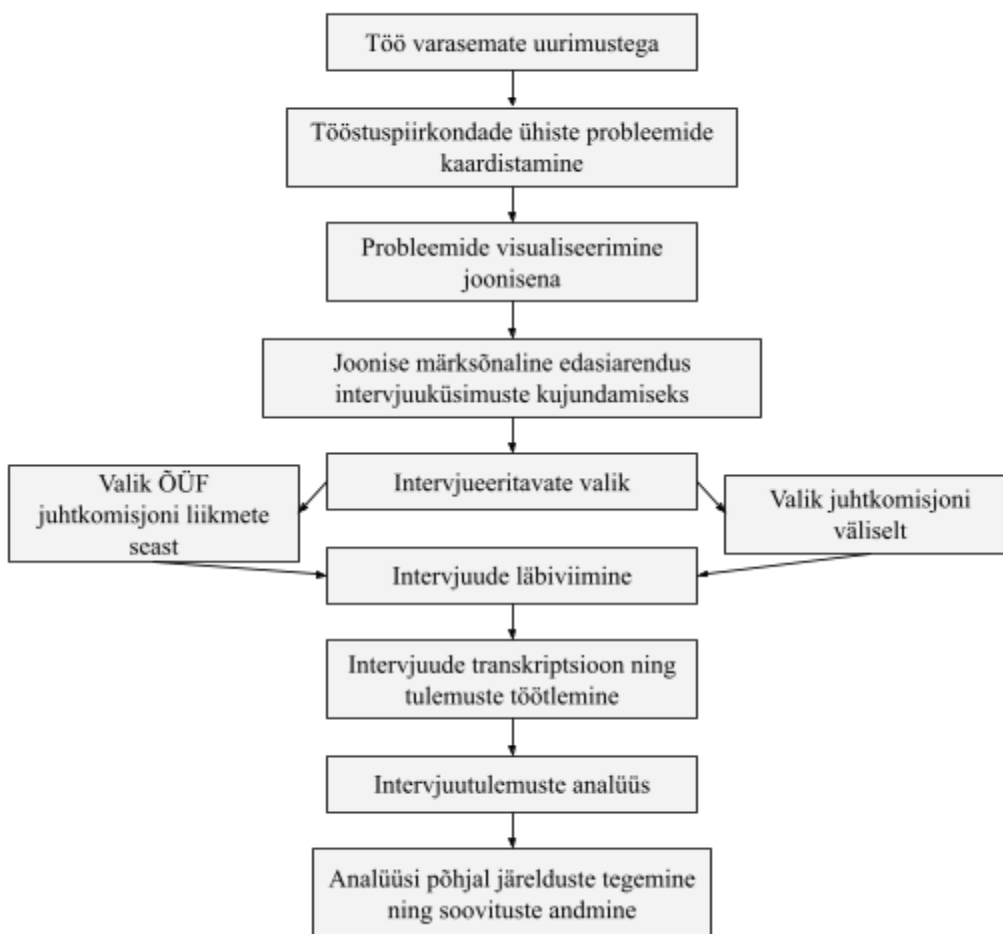
SWOT raamistik ei olnud küll kasutusel üheski vaadeldud varasemas uurimuses, kuid sai valitud, võimaldamaks raamistiku omapära abil avada piirkonna sisemisi ning väliseid toetavaid ja kahjulikke asjaolusid, mille abil saab hinnata piirkonna seisundit valdkonnaspetsiifiliselt.

	Toetavad tegurid	Pärssivad tegurid
Sisemised tegurid	<u>Tugevused</u> Piirkonna sisemised ressursid või agendid, kes/mis leevendavad asjaolusid või kellel/millel on arengupotentsiaali	<u>Nõrkused</u> Piirkonna sisemised ressursid või agendid, kes/mis raskendavad asjaolusid või kellel/millel on rohkem tuge/ressursse vaja
Välised tegurid	<u>Võimalused</u> Välismaailma vajadused/programmid/toetused, millest piirkond tuge saaks või mida piirkond kasusaajana toetada saaks	<u>Ohud</u> Välismaailmas toimuvad protsessid, mis võivad piirkonda kahjustada, või vajalike toetavate protsesside puudumine

Joonis 3. Analüüsi aluseks võetud SWOT-raamistiku kategooriate kirjeldus.

Allikas: Autori koostatud valdkonnas üldtuntud SWOT analüüsiraamistiku ning töö edasiste vajaduste alusel.

Antud uurimuse tarbeks defineeris autor kasutatava SWOT-raamistiku joonisel 3 avaldatud viisil, võimaldamaks tsitaate ja järeldusi töö edasises osas hõlpsamalt spetsiifiliselt kategoriseerida. Lisaks lihtsustab joonisel 3 avatud definitsioon vajadusel lugeja jaoks kategoriseeritud järelduste ja tsitaatide vaatlemisel mõistmist, mille alusel vaadeldav järeldus või tsitaat täpsemalt antud kategooriasse määratud on.

Joonis 4. Töö empiirilise osa ülesehitus

Allikas: Autori koostatud.

Intervjuuküsimustega on võimalik tutvuda lisades B-E, kus intervjuuküsimused on jaotatud intervjueeritavate ekspertvaldkondade alusel ning igale küsimusele on lisatud, millise SWOT kategooria või kategooriate kohta info saamiseks antud küsimus kujundatud on.

Intervjuude planeeritavaks orienteeruvaks kestuseks oli 45 minutit. Intervjuude tegelik kestus orienteerus poolest tunnist ühe tunnini, sõltuvalt intervjuueeritavate avatusest, vestlustempost ning vastuste põhjalikkusest. Intervjuud viidi läbi perioodil 25.03.2025-04.04.2025 veebikoosolekutena MS Teams platvormil, kuna platvorm pakkus parimaid salvestus- ning transkribeerimisvõimalusi. Intervjuusid salvestati transkribeerimise eesmärgil vaid intervjuueeritava nõusolekul ning intervjuueeritava nõusolekul salvestatud intervjuude salvestused hävitas autor transkribeerimise järel.

Intervjuude tulemusi analüüsib ning tõlgendab autor töö edasises osas, viies läbi sisuanalüüsi, mille järel kategoriseerib autor intervjuueeritavate tsitaadid sisu põhjal SWOT-raamistikku. Autor kategoriseerib tsitaatide alusel tehtud järeldused sisu alusel piirkonna tugevuste, nõrkuste, ohtude või võimaluste alla, tuginedes liigitamisel vajadusel ka SWOT-kategooriale, mille avamiseks küsimus oli kujundatud.

Analüüsi ning tõlgenduse tulemusi kasutab autor teoreetilise tausta ning Õiglase Ülemineku Fondi protsesside konteksti toel, et järeldada piirkonna üldistatud tugevusi, nõrkuseid, ohte ning võimalusi Ida-Virumaa edasisel regionaalsel arendamisel.

2.2. Intervjuude analüüs ja tulemuste arutelu

Intervjuu õnnestus autoril läbi viia seitsme potentsiaalse intervjuueeritavaga kaheksast. Intervjuus nõustusid osalema mõlemad esialgselt planeeritud majandus- ja sotsiaalvaldkonna eksperdid, mõlemad esialgselt planeeritud tervishoiuekspertid, mõlemad esialgselt planeeritud tööstus- ja institutsiooniekspertid ning üks esialgselt planeeritud keskkonnaekspert kahest. Teisel keskkonnaekspertil, kellega autor intervjuus osalemise palvega ühendust võttis, puudus võimalus intervjuus osaleda. Autor võttis puuduva keskkonnaeksperti asendamiseks ühendust veel kahe potentsiaalse intervjuueeritavaga Õiglase Ülemineku Fondi juhtkomisjoni kuuluvate keskkonnaekspertide näol, kuid edutult.

Tabel 5

Ülevaade käesoleva töö raames läbi viidud intervjuudest ning intervjuueeritutest

Intervjuueeritav	Intervjuu aeg	Toimumiskoht	Kestus (minutites)
Ida-Virumaa tööstusvaldkonna ning institutsioonide ekspert	25.03.2025	Veebikohtumine Microsoft Teams keskkonnas	44
Ida-Virumaa tööstusvaldkonna ning institutsioonide ekspert	27.03.2025	Veebikohtumine Microsoft Teams keskkonnas	34

Ida-Virumaa majandusliku ja sotsiaalse valdkonna ekspert	26.03.2025	Veebikohtumine Microsoft Teams keskkonnas	58
Ida-Virumaa majandusliku ja sotsiaalse valdkonna ekspert	31.03.2025	Veebikohtumine Microsoft Teams keskkonnas	31
Ida-Virumaa tervishoiuvaldkonna ekspert	27.03.2025	Veebikohtumine Microsoft Teams keskkonnas	40
Ida-Virumaa tervishoiuvaldkonna ekspert	04.04.2025	Veebikohtumine Microsoft Teams keskkonnas	21
Ida-Virumaa keskkonna ekspert	02.04.2025	Veebikohtumine Microsoft Teams keskkonnas	29

Märkus: Tabeli kirja suurus on kohandatud parema ülevaate võimaldamiseks.

Allikas: Autori koostatud läbiviidud intervjuude põhjal.

Intervjuude faasi lõpptulemusena viis autor läbi seitse intervjuud algselt planeeritud kaheksast intervjuust, mistõttu võivad antud tulemustes Ida-Virumaa keskkonnateemalised tugevused, nõrkused, ohud ja võimalused võrreldes teiste valdkondadega olla alaesindatud ning ülejäänud valdkondade tugevused, nõrkused, ohud ja võimalused vastavalt üleesindatud.

Intervjuude esmaseks transkribeerimiseks kasutas autor MS Teams automaatset koosolekutranskribeerijat. Edasise sammuna võrdles autor koosolekute transkriptsioone videosalvestustega, võimaldamaks vigaste osade korrigeerimist. Järgnevalt töötas autor transkriptsioonid läbi ning valis välja kõik töö perspektiivist sisulist väärtust omavad osad. Seejärel tegi autor valitud tsitaatidele esmase keelelise korrektuuri, eemaldades vaid korduvad sõnad või sisuliselt ebaolulised lauseosad, tähistades tsitaatides lause keskelt sisulise osa eemaldamist sümboliga "...". Intervjuude tulemuste edasist kodeerimist pidas autor tulemuste edasise tõlgendamise perspektiivist ebaapraktiliseks, kuna esialgse sisuanalüüsi tulemustes sisalduvad olulised nüansid, mis kodeerimisel kaoksivad.

Intervjuutsitaatide lõpliku valiku järel edastas autor intervjuueeritavatele intervjuust töösse kaasamiseks valitud tsitaadid vastavatele intervjuueeritavatele üle vaatamiseks. Autor tegi vastavalt intervjuueeritavate tagasisidele mõistlikkuse piires keelelisi ning sisulisi korrektuure (täitesõnade eemaldamine, faktivigade parandamine).

Intervjuude tulemuste analüüsiks viis autor intervjuude transkriptsioonide alusel läbi intervjuude sisuanalüüsi. Esmase analüüsi käigus jagas autor intervjuude käigus toodud näidete ning vastuste sisukamad tsitaadid sisu alusel SWOT-raamistikku, piirkonna tugevuste, nõrkuste, ohtude või võimaluste kirjelduste alla. Esmase kategoriseerimise käigus tugines autor tsitaatide

liigitamisel vajadusel ka tsitaadi kontekstile ning SWOT-raamistiku kategooriale, mille avamiseks küsimus oli kujundatud.

Edasise analüüsi ning üldistavate järelduste tegemise võimaldamiseks vaatles autor SWOT-raamistikku jaotatud tsitaate, seostades erinevate intervjueeritavate tsitaate, mis sama teemat täpsemalt lahkasid. Autor seostas raamistikus sama teemat puudutavad tsitaadid plussmärgiga, hoidmaks individuaalsete intervjueeritavate otseseid tsitaate siiski eraldi, kuid võimaldamaks tsitaatide hõlpsamat tõlgendamist.

Samu aspekte katvate tsitaatide seostamise järel analüüsis autor iga kategooria eraldiseisvate tsitaatide ja samateemaliste tsitaadikomplektide sisu ning lisas iga tsitaadi alusel tehtud järeldused SWOT-raamistikku tsitaadi kõrvale. Antud peatükis on teema põhjal kategoriseeritult tabelitena välja toodud intervjuutsitaatide analüüsitulemused ehk autori tsitaatide alusel tehtud järeldused, mis on kategoriseeritud tsitaatide sisu alusel SWOT-raamistiku kategooriatesse. Lisas F on võimalik tutvuda ka kõrvuti esitatult esialgsete tsitaatide ning nende alusel tehtud sisuliste järeldustega, mis on SWOT-raamistikus kategoriseeritud kas tsitaadi allikaks oleva intervjuu algkategooria järgi või sisu kattumisel teiste kategooriatega sisu järgi.

Tabel 6

Ülevaade majandusliku ja sotsiaalse valdkonna ekspertintervjuude tulemustest

	Toetavad tegurid	Pärssivad tegurid
Sisemised tegurid	maakond keskendub aktiivselt mitmekesistamise olulisusele rahastusotsuste tegemisel oli komisjoniliikmete / piirkondlike mõjuisikute prioriteediks ka pikaajalise positiivse mõju tagamise võimalus strateegiline investeeringute tegemine võib sisendsummat oluliselt võimendada ning Ida-Viru majandusse uut elu sisse puhuda hetkeinvesteeringud ja projektid on kujundatud piirkonna suhtumise ja demograafilise koosseisu positiivselt muutmise eesmärgiga tulevikuplaan on jätkusuutliku, piirkonna majandust mitmekesistava suunaga piirkonna majanduse mitmekesistamine võib avada võimaluse ka piirkonna ülejäänud valupunkte leevendada süsinikuneutraalsusele üleminek ei tulnud ootamatult, mis võimaldas paremini valmistuda ning sujuvat üleminekut planeerida	ÕÜF-i bürokraatiast tingitud pikk käivitamisprotsess murendas elanike usaldust, mida on nüüd keeruline tagasi teenida piirkonna elanikel on omamoodi mentaliteet ning selleväliste ideede pakkumine on pigem skeptilise vastuvõtuga tühjaks jäänud kinnisvara tõttu kinnisvarahinnad muidu odavad, inimesed ei ole motiveeritud nende perspektiivist ebavajalikke investeeringuid tegema põlevkivisektori töötajatel on uutele töökohtadele arusaadavalt kõrged nõudmised, kuid neil puudub motivatsioon ümberõppesse panustada või sektorist lahkuda soovida piirkonna elanikud ei näe väikeettevõtlust elujõulisena ÕÜF pakutavad tööleasumist ning ümberõpet toetavad tegevused ei pruugi väljaspool põlevkivisektorit tööpuudust vähendada, kuna elanikel puudub motivatsioon tehnoloogiliste oskusteta inimestele tööstuses tööd põhimõtteliselt ei ole, mis on probleemataoline, kuna töötutel on väike motivatsioon ümberõppeks

	piirkonna tugevuseks on selle atraktiivsed töövõtjad, kes võivad tööandjate jaoks atraktiivsed olla piirkonna kriminaalne tegevus on võrreldes varasemaga kahanenud piirkonna käekäik sõltub peale süsinikuneutraalsusele üleminekut oluliselt vähem ülemaailmse energiaturu trendidest põlevkivisektorist lahkuvate töötajate vajadustele on rahuldavalt vastu tulnud, et töökoha vahetamine ei jäta neid kaotusseisu	Ida-Virumaa majanduslikku käekäiku ning võimalusi mõjutab oluliselt negatiivselt ka maakonna asukoht vaba aja veetmise võimaluste vähesus ja elamumajandus on taristu kärpimisena probleemideks kujunenud jätkuv eeldus, et integratsioon järgib mingeid mõistlikke reegleid, ei pruugi paika pidada tajutakse, et põlevkivitööstuse osakaalu vähenemisel kaob inimeste jaoks harjumuspärane tööstus, mistõttu lahkutakse maakonnast, enamikul juhul lõplikult
Välised tegurid	loodetavasti kaasneb ÕÜF protsesside tulemusena ka elanike palga kasv ÕÜF-i protsessidega kaasnevate investeeringute ning ehitustegevusega võib kaasneda ajutiselt kõrgem nõudlus turismisektori järele Ida-Virumaa majanduse jaoks oleks kasulik võimalus asendada endisest Venemaaga tehtud majanduskoostööst jäänud auk majanduskoostööga teiste piiriregioonidega Ida-Viru majanduse jaoks oleks kasulik edasine võimalus rohkem ära kasutada Euroopa Liidu ühisturgu Horvaatia näitel oleks ka Ida-Virumaal piirkonda sisserände motiveerimiseks võimalus lisaks atraktiivse tööstuse loomisele kasutada toetusprogramme unikaalse Jõhvi filmistuudio arendusega on loota regiooniväliste noorte liikumist Ida-Virumaale ja eneseteostusvõimaluste kaasnemist noortele	pole tegelikult lõpuni võimalik täpselt väita, kas või mis toimuma hakkab, kui ÕÜF poliitikad rakenduvad ei saa kindel olla, et ÕÜF protsesside tulemusena muutuks piirkonna tööturg piisavalt konkurentsivõimeliseks, et sisserännet tagada ÕÜF toetusinvesteeringud küll loodetavasti parandavad Ida-Virumaa majanduse ja taristu seis, kuid selles ei saa kindel olla aktuaalne on oht, et toetusotsuse saanud ettevõtted investeeringut lõpuks siiski ei tee edasine rahastus ilmselt Ida-Virumaad samaväärselt ÕÜF-iga ei toeta ega piirkonda sarnases summas ressursse ei suuna tuleb tähelepanu pöörata sellele, et ajutiselt lisanduvad turismisektori teenuste tarbijad potentsiaalselt tegelikke perspektiivikaid turiste piirkonnast välja ei tõrjuks tuleb tugevalt keskenduda ÕÜF raames toimuva teadustöö tulemuste rakendusvõimaluste leidmisele Ida-Viru kontekstis, et investeering tühine olnud ei oleks piirkonna üheülbaline majanduslik struktuur pole noortele ja välistele isikutele ahvatlev – kui piirkonda õnnestub noor spetsialist meelitada, võib piirkonna taristu siiski ebapiisav olla, et spetsialisti pikaajaliselt jääma motiveerida

Märkus: Tabel on vormistatud juhendi nõuetest erinevalt SWOT-raamistiku paremaks mõistetavuseks. Tabeli kirja suurus on kohandatud parema ülevaate võimaldamiseks.

Intervjuuküsimustega on võimalik tutvuda lisas B.

Allikas: Autori koostatud läbiviidud intervjuude analüüsi põhjal.

Piirkonna üheks suurimaks tugevuseks on ekspertintervjuude tulemustest lähtuvalt sealsete investeeringute hankijad, kes keskenduvad piisavalt maakonna jaoks elutähtsale majanduse mitmekesistamisele, tuues piirkonda investeeringuid ning projekte, mis peaksid kaudselt positiivselt mõjutama ka piirkonna suhtumist ning sealset demograafilist koosseisu.

Sarnaselt tugevusena tõlgendatavad on tehtud rahastusotsused, kus on majandusliku ja sotsiaalse valdkonna ekspertide sõnul eelistatud paarile suuremale projektile strateegilist investeerimist, mis võimendab eeldatavalt sisendsummat enam, kui seda mõned suuremad projektid teha suudaksid.

Tugevuseks on ka läbivalt otsuste ja plaanide tulevikule orienteeritus, kus võetakse arvesse otsustega kaasnevat pikaajalist oodatavat mõju, et maakonnale võimaldada jätkusuutlikumat ning majanduslikult mitmekesisemat tulevikku.

Pikemas perspektiivis on intervjuutulemuste alusel süsinikuneutraalsusele üleminek piirkonna jaoks samuti tugevus, kuna muudab piirkonna käekäigu oluliselt vähem sõltuvaks ülemaailmsetest fossiilkütuse turutrendidest.

Piirkonna jaoks on ekspertide perspektiivist tugevuseks ka aspekt, et süsinikuneutraalsusele üleminek ei tulnud üllatusena ning piirkond sai selle planeerimiseks ettenähtud aega kasutada, et kavandada ning suunata piirkonda investeeringud, mis asendaksid põlevkivisektorist piirkonna tööturule ning majandusse jäetavat tühimikku. Lisaks avaldub piirkonna majanduse mitmekesistamise kaudu tugevusena võimalus tulevikus tänu piirkonna majanduskasvule piirkonna ülejäänud valupunktile vajadusel rohkem ressursse eraldada.

Piirkonna edasise arengu perspektiivist on majandusliku ja sotsiaalse valdkonna ekspertide hinnangul üheks suureks tugevuseks selle atraktiivsed töövõtjad, kes oma lojaalsuse tõttu võivad ka uute tööandjate jaoks teiste piirkondade töövõtjatest atraktiivsemad olla, samuti mõjub edasise arengu jaoks eeldatavalt positiivselt, et põlevkivisektorist lahkuvate töötajate vajadustele on tööle asumise toetuse näol rahuldavalt vastu tulnud ning töökoha vahetamine mõjutab rahaliselt endiseid põlevkivisektori töötajaid vähem.

Võrreldes Ida-Virumaa varasema seisuga, mida kirjeldab töö varasemas osas vaadeldud Metsaots et al. (2015) uurimus, võib intervjuude tulemuste alusel piirkonna tugevusena toimunud positiivsete muutustena välja tuua, et piirkonnas on kriminaalse tegevuse hulk kahanenud, mida võib täheldada edasiarenguna kümme aastat varema uuringu suhtes. Samuti panustavad piirkonna ettevõtlussektori eksperdid väga aktiivselt, et piirkonna edasine areng riiklikul tasandil aktuaalne püsiks, et vältida riigipoolset huvipuudust piirkonna käekäiku.

Üheks piirkonna suurimaks nõrkuseks on ekspertintervjuude tulemuste analüüsi alusel piirkonna elanike mentaliteet. Põlevkivitööstuse ümber kujunenud kultuuri tõttu on elanikud muutuste ja innovatsiooni suhtes skeptilised, elanikel puudub motivatsioon ümberõppe ja

sektorist lahkumise näol harjumuspärase tööstuse kadumisega kohaneda. Samuti ei näe piirkonna elanikud väikese või keskmise suurusega ettevõttes töötamist atraktiivsena, kuna nad ei näe sellistes ettevõtetes karjäärivõimalusi. Lisaks on ekspertide sõnul elanike juba madalat usaldust ja vastuvõtlikkust veelgi vähendanud Õiglase Ülemineku Fondi bürokraatia tõttu pikale veninud käivitamisprotsessi.

Piirkonna taristu nõrkusteks on majandusliku ja sotsiaalse valdkonna ekspertide hinnangul kärpimise käigus kujunenud veel piirkonna vaba aja veetmise võimaluste hulk ning piirkonna elamumajandus. Elamumajanduse ning elanike mentaliteedi tõttu ei ole inimesed motiveeritud kinnisvarasse ega renoveerimisse investeerima. Veel on piirkonna nõrkusteks maakonna asukoht, mille perifeersus mõjutab oluliselt maakonna majanduslikke võimalusi ning tõsiasi, et inimesed peavad põlevkivitööstuse kadumise puhul mõistlikuks maakonnast lahkumist.

Samuti rõhutaks autor piirkonna nõrkusena ekspertintervjuude tulemustest järelduvat eeldust, et integratsioon toimub tulevikus iseeneslikult, kuigi selle eeldamiseks puuduvad Eesti ning Ida-Virumaa näitel vajalikud tõendid.

Piirkonna jaoks on ekspertide perspektiivist ohuks, et üleminek ei lähe nii sujuvalt, kui planeeritult – ei ole garanteeritud, et piirkond muutub investeringute järel piisavalt konkurentsivõimeliseks, et soovitud sisseränne toimuks, et investeringud piirkonna majandusele ja taristule soovitud viisil mõjuks. Samuti ei saa kindel olla, et toetusotsuse saanud toetust ka tegelikult kasutavad.

Samas on ekspertide hinnangul ohuks ka olukord, kus piirkonda küll toimub sisseränne näiteks noorte spetsialistide näol, kuid piirkonna taristu ei suuda nende vajadusi rahuldada, võivad spetsialistid lahkuda. Antud probleemi käsitleti ka Ida-Virumaa probleeme käsitlevas alapeatükis ning olukord on kümne aasta tagusega täna võrdlemisi sarnane.

Piirkonna jaoks on seniste investeringutega kaasnevateks ohtudeks ka stsenaarium, kus ajutised turismisektori tarbijad tõrjuvad piirkonnast kõrge nõudluse tõttu tegelikke, perspektiivikaid turiste, kes külastaks piirkonda ka ehitustegevuse lõppedes. Samuti on piirkonna jaoks ohukohaks ÕÜF-i raames tehtava teadustöö rakendatavus Ida-Virumaa kontekstis ning sellele tuleb ekspertide sõnul tähelepanu pöörata, et tehtud töö endaga oodatud väärtust tooks.

Üheks oodatud tulevaseks ohuks on majandusliku ja sotsiaalse valdkonna ekspertide hinnangul ka tõsiasi, et Õiglase Ülemineku Fondiga sarnases mahus ning riigi perspektiivist

sarnaste piirangutega edasist rahastusprogrammi Ida-Virumaale lähiajal uuesti ei suunata, mistõttu on eriti oluline, et ÕÜF langetatud toetusotsused pakuks pikaajalist leevendust.

Piirkonna edasise võimalusena avaldub ekspertintervjuude analüüsi tulemuste alusel loodetavasti investeeringutega kaasnev sissekämine piirkonda, mis oleks ajendatud piirkonna kasvanud konkurentsivõimelisusest. Piirkonna konkurentsivõimelisuse tõstmise võimalus avaldub uute ettevõtete näol, kes põlevkivisektori kahanemise tõttu maakonda sisenevad, mis võiks mitmekesistada nii piirkonna tööturгу kui ka maakonna tegevusalasid.

Lisaks võib ekspertide perspektiivist ÕÜF-i protsessidega kaasnev ehitustegevus väljaspoolt tulevate töötajate näol tähendada piirkonna turismisektori jaoks varasemast suuremat nõudlust, avades turismisektorile ajutiselt uue tuluvõimaluse.

Piirkonda edasise noorte sissekämise soodustamiseks oleks intervjuude analüüsi tulemuste alusel võimalus, et ka Ida-Virumaal pakutaks Horvaatiale sarnaselt toetusprogramme, mis oleks suunatud noortele peredele, premeerimaks laste sünni ja toetades rahaliselt elamuoste.

Veel oleks edasisteks võimalusteks maakonna majanduse arendamiseks ekspertide hinnangul uute ettevõtete maakonda sisenemine ning selle kaudu maakonna majanduse mitmekesistamine, senise Venemaaga läbi viidud majanduskoostöö asendamine teiste piiriregioonidega koostöö arendamisega ning Euroopa Liidu ühisturu parem ära kasutamine maakonna majanduse arendamiseks.

Samuti toob Jõhvi filmistuudio arendamine piirkonnale uusi võimalusi, eksperdid loodavad, et arendusega kaasneb noorte sissekämine mujalt Eestist ja lisandub praegusest enam eneseteostusvõimalusi regiooni noortele, hoidmaks ära noorte väljarännet võimaluste puudumise tõttu.

Edasiste majanduslike võimalustena ilmnevad ekspertide hinnangul veel loodetavasti piirkonna jaoks ÕÜF protsessidega kaasnev palgataseme kasv põlevkivisektori väliselt, suurenev surve põlevkivisektori ettevõtetele innovatsioonile ning arendustegevusele keskenduda, ja toetuste poolt võimaldatav tehnoloogiline areng ÕÜF-i poolt toetavates ettevõtetes.

Tabel 7

Ülevaade tööstuse ja institutsioonide valdkonna ekspertintervjuude tulemustest

	Toetavad tegurid	Pärssivad tegurid
--	------------------	-------------------

Sisemised tegurid	tööturule ning piirkonna majandusmaastikule põlevkivisektorist jääv tühimik täidetakse teadlikult juba planeeritud tööstusettevõtetega tööstusettevõtete kohustus on tööstustegevusega kaasneva reostuse likvideerimine, pinnase tegevuse järgselt taastamine, keskkonnatasude maksmine väidetavalt on tööstustegevuse keskkondlik ja tervismõju rangelt reguleeritud ja regulatsioonid kujundatud elanike tervisest lähtuvalt KOV-id ja avalik sektor on paindlikud ning varasemalt toime tulnud ümberstruktureerimisega omavalitsuste stiimulite kaudu motiveerimine on potentsiaalselt edukas lähenemine	üks tööstussektori ekspert leiab, et mõned ÕÜF-i toetused on jagatud ebamõistlikult ühe tööstussektori eksperdi perspektiivist toimub üleminek puuduliku info alusel, kus tegelikult ei ole vajalikku infot protsessi poolt avaldatava mõju osas
Välised tegurid	piirkonda uute ettevõtete ning investeeringute toomine võib parandada piirkonna konkurentsivõimelisust ning põlevkivisektorist jäävat tühimikku leevendada süsinikuneutraalsuse üleminek võib põlevkivisektori ettevõtteid survestada rohkem teadus- ja arendustegevusele keskendumisele, mis võib soodustada innovatsiooni ja arengut, keskkonnajalajälje vähendamist ning ehk ka uute, kõrgemate lisandväärtustega saaduste avastamist süsinikuneutraalsuse üleminekul kaasnev põlevkivisektori tegevuse vähenemine avab võimaluse uutele ettevõtetele piirkonda asuda ning tööd pakkuda, mis mitmekesistab piirkonna majanduslikku ja tööstusmaastikku ÕÜF annab kohalikele ettevõtjatele rahalised võimalused ettevõtteid tehnoloogiliselt arendada	tööstussektori perspektiivist on süsinikuneutraalsusele üleminek sotsiaalselt, majanduslikult ja institutsionaalselt ohtlik mõne tööstussektori eksperdi hinnangul on põlevkivisektorile kehtestatud keskkonnatasud maakonna suhtes ebaõiglased, kuna need ei jõua tagasi maakonda

Märkus: Tabel on vormistatud juhendi nõuetest erinevalt SWOT-raamistiku paremaks mõistetavuseks. Tabeli kirja suurus on kohandatud parema ülevaate võimaldamiseks. Intervjuuküsimustega on võimalik tutvuda lisas C.

Allikas: Autori koostatud läbiviidud intervjuude analüüsi põhjal.

Institutsionaalse tugevusena võib intervjuude tulemuste alusel välja tuua, et piirkonna kohalikud omavalitsused ja avalik sektor on juba varasemalt toime tulnud ümberstruktureerimisega ning on paindlikud, lisaks on minevikus omavalitsuste stiimulite kaudu motiveerimine edukas olnud ning seda võib olla võimalik vajadusel korrata. Samuti hoitakse piirkonnas tegutsevaid tööstusettevõtteid nende tegevuse tagajärgede eest vastutavana.

Lisaks on piirkonna tööstuse perspektiivist tugevuseks, et põlevkivitööstusest jääva tühimiku kompenseerimiseks on juba varasemalt planeeritud piirkonda uute tööstusettevõtete kaasamine.

Piirkonna ohtudeks on ühe tööstuseksperdi hinnangul üleminekut puudutava info puudulikkus, mis ei anna eksperdi hinnangul piisavat ülevaadet üleminekuprotsessi poolt tegelikult avaldavate mõjude kohta. Samuti ilmneb ohuna, et üks tööstusekspert leiab, et mõned ÕÜF-i vastu võetud toetusotsused on tehtud ebamõistlikult, mis on problemaatiline, kuna

protsessi juhtkomisjoni liikmetel peaks parima tulemuse saamiseks olema sarnane arusaam protsessi eesmärkidest ning otsuste vastu võtmise põhjendusest.

Piirkonna jaoks oluliseks võimaluseks on põlevkivisektori proportsiooni kahanemisel uute tööstusettevõtete piirkonda asumine, mis võib leevendada nii põlevkivisektorist jäetavat puudujääki kui ka parandada kohaliku tööstuse ja institutsioonide konkurentsivõimelisust ning nende kaudu terve maakonna konkurentsivõimelisust.

Samuti avaneb ekspertide hinnangul uute tööstusettevõtete piirkonda tulekul võimalus piirkonna tööstusvaldkonda ning tööturgu mitmekesistada.

Lisaks avaneb ekspertide hinnangul üleminekuga võimalus, et põlevkivisektorile avalduv surve innustab põlevkiviettevõtteid senisest enam teadus- ning arendustegevusele keskendumas, mis soodustaks omakorda piirkonnas innovatsiooni ja arengut.

Ekspertide hinnangul avavad ÕÜF toetused ka kohalikele ettevõtjatele võimaluse enda ettevõtteid tehnoloogiliselt arendada, muutes neid konkurentsivõimelisemaks ning efektiivsemaks.

Piirkonna jaoks on ühe eksperdi hinnangul ohtudeks süsinikuneutraalsusele üleminekuga kaasnevad mõjud, mis avalduvad piirkonna sotsiaalsele, majanduslikule ning institutsionaalsele valdkonnale. Lisaks ilmneb ohuna antud eksperdi hinnang, et põlevkivisektorile kehtestatud keskkonnatasud ei jõua piisavas mahu tagasi maakonda, et põhjendatud olla.

Tabel 8

Ülevaade tervishoiuvaldkonna ekspertintervjuude tulemustest

	Toetavad tegurid	Pärssivad tegurid
Sisemised tegurid		piirkonnas ei ole elanikele võimalik vaimse tervise teenust piisavas mahu pakkuda piirkonna elanikel on tavalisest enam sõltuvusprobleeme, eriti just alkoholisõltuvust, mis võib tuleneda piirkonna perifeersest asukohast ning nende alade omapärast piirkonna tervishoiusüsteemil on spetsialistidest puudus ning ka toetused ei meelita mujalt spetsialiste piirkonna tervishoiutöötajate perspektiivist põhjustab põlevkivitööstus väidetavalt terviseprobleeme, kuid nad ei ole teadlikud, et seda mõni uuring tõestaks piirkonna tööstustegevuse poolt avaldatavad tervisemõjud on täna siiski teadmata täheldatakse normaalsusena, et piirkonnas ei ole võimalik eriarstile rahuldavas mahu pääseda

		üks tervishoiuekspert leiab, et mõned ÕÜF-i toetused on jagatud ebamõistlikult piirkonna meditsiinitaristu vajaks veel toetust, et piisavalt teenust pakkuda
Välised tegurid	integratsiooniprojekt võib edu korral pakkuda leevendust piirkonna tervishoiusüsteemile on toimumas uus biomonitooring / tervise süvauuring, mis võib anda senisest oluliselt selgema ülevaate piirkonna tööstustegevuse mõjust või nende puudumisest elanike tervisele	tervishoiusektoris eeldatakse, et põlevkivitööstuse tegevuse ning sealsete töökohtade vähendamisega kaasneb kasv elanike vaimse tervise probleemides tervishoiusektori perspektiivist kasutab riik ära võimalust, et kasutada ÕÜF-i rahastust "oma" rahadega samade asjade tegemise asemel piirkonna üheülbaline majanduslik struktuur pole noortele ja välistele isikutele ahvatlev – kui piirkonda õnnestub noor spetsialist meelitada, võib piirkonna taristu siiski ebapiisav olla, et spetsialisti pikaajaliselt jääma motiveerida ettevõtlussfäärist eemal nähakse rohepööret tööpuuduse tekkepõhjuseks ja kaudselt vaimse tervise probleemide kasvu põhjuseks

Märkus: Tabel on vormistatud juhendi nõuetest erinevalt SWOT-raamistiku paremaks mõistetavuseks. Tabeli kirja suurus on kohandatud parema ülevaate võimaldamiseks.

Intervjuuküsimustega on võimalik tutvuda lisas D.

Allikas: Autori koostatud läbiviidud intervjuude analüüsi põhjal.

Tervishoiuvaldkonna ekspertidega peetud intervjuude tulemuste analüüsil ei ilmnenu, et piirkonna tervishoiuvaldkonnas selgeid tugevusi oleks.

Intervjuude analüüsi tulemusel on maakonna jaoks suureks nõrkuseks kohaliku taristu suutmatuse elanike vajadusi rahuldada. Näiteks on selgeks nõrkuseks tervishoiuvaldkonna ekspertide rõhutatud tõsiasi, et piirkonna tervishoiusüsteemil ei ole elanikele võimalik piisavalt vaimse tervise teenuseid pakkuda ning et meditsiinitaristu vajaks veel toetust.

Tervishoiusüsteemi ülekoormatust võivad süvendada piirkonna muud nõrkused, nagu näiteks elanike tavalisest sagedamased sõltuvusprobleemid ning tööstustegevuse poolt avaldatavad tervisemõjud, mida on tõestanud ka varasemad uurimused ning mis kattub Ida-Virumaa probleeme avavas alapeatükis vaadeldud Orru et al. (2018) ja Dahal et al. (2022) uurimustes leitud.

Lisaks on piirkonna tervishoiusüsteemi jaoks nõrkuseks tõsiasi, et ei ole selgelt teada, kas või milliseid tervisemõjusid tööstustegevus piirkonnas põhjustab.

Autor tooks piirkonna nõrkusena välja ka asjaolu, et kuigi piirkonna tervishoiuekspertide arvates avaldab piirkonna tööstustegevus piirkonna elanike tervisele mõju, ei ole piirkonnas

biomonitoringuid pikalt tehtud ning mõni tervishoiuekspert ei ole teadlik, et piirkonna tervislik ebavõrdsus tõestatult tööstustegevuse poolt põhjustatud on.

Nõrkuseks on intervjuude analüüsi tulemuste alusel ka tõsiasi, et on aktsepteeritud normaalsus, et piirkonna elanikud peavad eriarsti vastuvõtule pääsemiseks mujale Eesti linna minema. Antud nõrkus on ilmselt omakorda põhjustatud piirkonna teisest nõrkusest, ehk suutmatusest mujalt piirkonda spetsialiste meelitada, ka toetuste abil ei ole soovitud eesmärki saavutada suudetud. Spetsialistide piirkonda meelitamise keerukus seisneb ka piirkonna taristu puudujääkides, mis raskendavad spetsialistide maakonda pikaajaliselt jääma saamist.

Samuti on piirkonna jaoks nõrkuseks asjaolu, et üks intervjuueeritud tervishoiuekspertidest leiab, et mõned ÕÜF-i raames vastu võetud toetusotsused ei ole piirkonna jaoks mõistlikud otsused.

Piirkonna tervishoiusüsteemi jaoks ilmnevad intervjuude analüüsi tulemuste alusel uued võimalused integratsiooniprojekti näol, mille eesmärgiks on leevendada piirkonna tervishoiusüsteemile avalduvat survet.

Lisaks võib toimuv tervise süvauuring piirkonna tervishoiusüsteemile avada uute teadmiste kaudu võimalusi paremaks ressursijaotuseks ja tervishoiuteenuse pakkumise planeerimiseks.

Põlevkivisektori tegevuse vähenemine võib piirkonna tervishoiusüsteemi jaoks tähendada tulevikus ka madalamat survet, kui tööstustegevusest põhjustatud terviseprobleemidega elanike arv pikas perspektiivis kahaneb.

Piirkonna jaoks ilmneb ohuna ühe eksperdi eeldus, et põlevkivisektoris hõivatute arvu vähenemine, mis süsinikuneutraalsusele üleminekuga kaasneb, võib põhjustada elanike vaimsete probleemide kasvu. Lisaks on antud eksperdi hinnangul piirkonna vaimse probleemide põhjustajaks tööpuudus, mis tema hinnangul rohepöördega omakorda kasvab ning vaimse tervise probleeme võimendab. See oleks väga ebasoovitav, eriti võttes arvesse piirkonna suutmatust juba praeguse vaimsete probleemide mahu juures elanikele piisavas mahus vaimse tervise teenuseid pakkuda.

Veel rõhutavad tervishoiuvaldkonna eksperdid ohuna piirkonda vajalike spetsialistide meelitamise raskust, mainides sarnaselt majandusliku ja sotsiaalse valdkonna ekspertidele põhjusena samuti piirkonna ebapiisavat taristut, mille tõttu piirkonda tulnud spetsialistid piirkonda pikas perspektiivis siiski püsima ei jää.

Mõnetise ohuna ilmneb ka ühe tervishoiusektori eksperdi hinnangul asjaolu, et riik kasutab võimalust ÕÜF toetuste abil rahastada projekte, mille rahastus tegelikult riigieelarvest tulema peaks.

Tabel 9

Ülevaade keskkonna valdkonna ekspertintervjuu tulemustest

	Toetavad tegurid	Pärssivad tegurid
Sisemised tegurid	(ringmajanduses - autor) on põlevkivitööstuse tööstusjäätmete taaskasutamiseks suur koht innovatsiooniarenguks	keskkonnaeksperti hinnangul kaasnevad tööstustegevusega tõestatult tervisehõjud kehvemad keskkonnatingimused mõjutavad elanikke emotsionaalselt, samuti rännet
Välised tegurid	süsinikuneutraalsusele üleminek võib põlevkivisektori ettevõtteid survestada rohkem teadus- ja arendustegevusele keskendumisele, mis võib soodustada innovatsiooni ja arengut, keskkonnajalajälje vähendamist ning ehk ka uute, kõrgemate lisandväärtustega saaduste avastamist keskkonnaprojektide puhul võib keskkonna parendamise eesmärgil rahalisi vahendeid olla mõistlik edaspidi taotleda projektipõhiselt Eesti või Euroopa Liidu fondidelt põlevkivisektori tegevuse vähenemisega võiks kaasneda ka looduskeskkonna madalam reostustase ÕÜF-i käigus tegeletakse ka nõukogudeaegse tööstustegevuse tagajärgede likvideerimisega	keskkonna perspektiivist on ÕÜF-i jaotatud toetused keskendunud ettevõtluse arendamisele ehk veidi rohkem looduskeskkonna arvelt, kui fondi eesmärki arvestades olla võiks

Märkus: Tabel on vormistatud juhendi nõuetest erinevalt SWOT-raamistiku paremaks mõistetavuseks. Tabeli kirja suurus on kohandatud parema ülevaate võimaldamiseks. Intervjuuküsimustega on võimalik tutvuda lisas E.

Allikas: Autori koostatud läbiviidud intervjuude analüüsi põhjal.

Ekspertintervjuude tulemuste analüüsi alusel järeltas autor, et piirkonnas on keskkonna valdkonnas selgeks tugevuseks piirkonna tööstusjäätmete taaskasutamise võimalus, mille kaudu on võimalik vähendada nii piirkonna tööstusjäätmete kogust, kui ka võimaldada piirkonnas innovatsiooni arengut.

Intervjuu tulemuste alusel ilmneb, et piirkonna keskkonnavalaseks nõrkuseks on piirkonna keskkonnatingimuste subjektiivne ebameeldivus, mis mõjutab nii piirkonna elanike emotsionaalset seisundit kui ka elanike väljarännet.

Piirkonna nõrkusena avaldub ka keskkonnaeksperti väide, et piirkonna elanike tervislik heaolu on piirkonna tööstustegevusega kaasneva reostuse tõttu teiste piirkondade elanike omast tõestatult halvem.

Võimalusena avaldub piirkonna keskkonna jaoks süsinikuneutraalsusele üleminekuga kaasnev tööstussektori ümbermõtestamine, millega kaasneb piirkonnas eeldatavalt ka tööstustegevuse keskkonnajalajälje vähenemine.

Keskkonnaeksperti hinnangul on võimaluseks piirkonna keskkonna edasise parendamise jaoks rahastuse projektipõhiselt taotlemine, kas siis Eesti või Euroopa Liidu keskkonnale orienteeritud fondidest.

Tulevikus avaneb piirkonna keskkonnale edasise võimalusena põlevkivisektori tegevuse vähenemisega eeldatavalt kaasnev looduskeskkonna reostustaseme langemine. Samuti toetatakse ÕÜF-i raames nõukogudeaegse tööstustegevuseks kasutatud pinnase taastamist, mis parandab nii piirkonna avalikku ruumi kui keskkonda.

Keskkonnaeksperti hinnangul on piirkonna keskkonna perspektiivist ohuks asjaolu, et ÕÜF-i vastu võetud toetusotsused on väga vähesel määral otseselt keskkonna parendamisele orienteeritud.

Piirkonna edasise käekäigu perspektiivist on kõigi ekspertintervjuude analüüsi tulemusel üheks suurimatest ohtudest üleminekuprotsessiga seotud isikute arvamuste lahknevus rohepöörde vajalikkusest, selle põhjendatusest, seda defineerivate plaanide teostatavusest ning sellega kaasnevatest mõjudest.

Ekspertid on eriarvamustel kindlate investeeringute vajalikkusest ja erinevates valdkondades tehtavate investeeringute proportsioonide sobilikkusest. Ekspertide arvamuste lahknemine ohustab nii üleminekuga seonduvat suhtumist kui protsessiga seonduva avalikku kommunikatsiooni, mis võib omakorda piirkonna juba skeptilisi elanikke protsessi suhtes veelgi negatiivsemalt meelestada.

Piirkonna ohuks on ka tõsiasi, et intervjuude tulemuste alusel on piirkonna erinevate valdkondade ekspertidel erinev arusaam keskkonnamõjudest ning nendega kaasnevatest tervislikest ohtudest, kus mõne eksperti hinnangul on tööstustegevust reguleerivad seadused kujundatud inimeste ja keskkonna huvide perspektiivist; mõne teise eksperti hinnangul tööstustegevus küll mõjutab tööstuses töötajate ning tööstustegevuse piirkonna elanike tervist negatiivselt, kuid seda kinnitavad tõendid puuduvad; mõne kolmanda eksperti hinnangul mõjub

aga tööstustegevus tervisele kahjulikult ning seda tõendavad uurimused on olemas. Kaudse probleemina ilmneb sellest nõrkusest piirkonda puudutava informatsiooni ebaühtlane jaotus.

Informatsiooni ebaühtlast jaotust illustreerib ka intervjuude analüüsi käigus ilmnenu, et Õiglase Ülemineku Fondi juhtkomisjonis on liikmeid, kelle perspektiivist on mõned programmi raames vastu võetud toetusotsused tehtud ebamõistlikult, arvestamata piirkonna tegelike vajadustega. Samuti leiavad antud liikmed, et ÕÜF protsessid toimuvad ebapiisava informatsiooni alusel.

Mõlemad aspektid on fondi töö edukuse perspektiivist üpris problemaatilised, kuna neist tõlgendub, et komisjoniliikmetel ei pruugi olla ühtne arusaam fondi eesmärkidest ega nende vajalikkusest. Üldistatav info leviku probleem komisjonisiselt võib põhjendada ka fondi tegevusega kaasnenud kommunikatsiooniraskuseid, mida on autor töös varasemalt välja toonud Rootamm-Valter et al. (2023) rohepöördesse suhtumist uuriva uurimisprojekti tulemuste alusel.

Informatsiooni ebaühtlase jaotuse probleem on märkimisväärne, kuna varasemalt avatud regionaalse arengu teooriate ühisjoonena ilmnes, et regionaalse arengu kavade eduks on informatsiooni vaba vahetamine ning ühtlane jaotus äärmiselt oluline.

Kokkuvõte

Käesolev bakalaureusetöö käsitleb tööstuspiirkondade regionaalse arendamisega kaasnevaid võimalusi ning väljakutseid, keskendudes täpsemalt Ida-Viru maakonnale süsinikuneutraalsusele ülemineku ja Õiglase Ülemineku Fondi protsesside kontekstis.

Töö teoreetilise peatüki põhjal tooks autor tööstuspiirkondade üldise mõiste ja identiteedi peamise komponendina välja asjaolu, et kuigi tööstuspiirkondades esineb unikaalsel kujul koostööd ning ettevõtetevahelist sümbioosi, hoiab tööstustegevuse regiooni identiteediga tugevalt sidumine regiooni pikas perspektiivis siiski tagasi ning tööstusregioonidel on üldistatava tasemeni sarnased probleemid, sõltumata tööstustegevuse liigist või regiooni asukohast. Tööstuspiirkondadel esineb olulisel määral sarnaseid keskkondlikke (reostus, hüljatud tööstusobjektid), institutsionaalseid (taristu ebasobiv proportsioon regiooni muutuva rahvaarvu suhtes), majanduslikke (tõusu-languse tsüklid), sotsiaalseid (rahvastiku väljaränne, töötus jne) ja tervislikke (elanike halvem tervislik heaolu) probleeme ning need probleemid esinevad sarnasel kujul äratuntavalt ka Ida-Virumaal.

Töö empiirilise peatüki põhjal ning uurimuse raames peetud ekspertintervjuude alusel järeldus, et Ida-Virumaal esineb valdav enamus varasemates uurimustes välja toodud

tööstusregioonide probleemidest, veel on piirkonnal aga lisandväljakutsed nii piirialana kui ka unikaalse rahvusliku koosseisu, mentaliteedi ja kultuuriga regioonina.

Piirkonna jaoks ilmnes suurima probleemina aga hoopis piirkonda puudutava informatsiooni ebaühtlane jaotus. Antud probleemi esinemine kattub ka teoreetilises peatükis toodud võimalike probleemidega, kus olukordades, kus on organisatsioonidevahelise hõõrdumise võimalus, esineb ka agenditeooria ning informatsiooni asümmeetria näol oht regionaalse arengu kava edule.

Empiirilise peatüki lõpus on esile tõstetud ka kitsaskohad ja soovitusel, mis autori hinnangul võimaldaks üleminekul ja Õiglase Ülemineku Fondi edasistel protsessidel kulgeda võimalikult väheste hõõrdumistega ning tõstaks Ida-Virumaa saadavat kasu Õiglase Ülemineku Fondi protsessidest kui regionaalsest arendustegevusest.

Õiglase Ülemineku Fondi meetmed lahendavad maakonna vajadusi peamiselt rahuldavalt. Tugevaim fookus on majandus- ning tööstusvaldkonna puudujääkide leevendamisel. Majandusvaldkonna meetmed keskenduvad süsinikuneutraalsusele ülemineku vältel piirkonna majanduse ja tööturu mitmekesistamisele, muutmaks piirkonna majandust ning tööjõudu konkurentsivõimelisemaks ja soodustamaks sisserännet. Tööstusvaldkonna meetmete kujundamisel on rõhku pandud piirkonda uute investeeringute toomise ja põlevkivisektorist lahkujate toetamise kaudu süsinikuneutraalsusele üleminekuga kaasnevale põlevkivisektori hõive vähenemise ja tööturu muutuste leevendamisele, mis on piirkonna tööturu perspektiivist hädavajalik.

Piirkonda silmas pidades on kujundatud ka tervishoiu- ja keskkonnavaldkonna seisundite toetamiseks meetmeid, mille eesmärgiks on leevendada piirkonna tervishoiusektorile avalduvat survet ning osaliselt likvideerida nõukogudeaegset tööstusreostust, kuid peamiseks fookuseks on toetusotsuste tegemisel olnud just majandus- ja tööstusvaldkonna areng.

Fondi meetmete hulgas võiks potentsiaalselt praegusest enam kaasatud olla aga ka keskkonda ning sotsiaalset valdkonda puudutavaid meetmeid, võimaldamaks keskkonnatingimuste parendamise kaudu vähendada survet piirkonna tervishoiusüsteemil ning võimaldamaks sotsiaalse valdkonna parendamise kaudu piirkonna elanike mentaliteeti paremini mõista ja sotsiaalset hõõrdumist vähendada, muutmaks üleminekut sujuvamaks ja edukamaks.

Praegusest enam tähelepanu vajaks ka nii programmi sise- kui ka väliskommunikatsioon. Õiglase Ülemineku Fond peaks enam prioriseerima protsessi ja meetmete kommunikatsiooni

piirkonna elanike-ettevõtjate ja Õiglase Ülemineku Fondi juhtide vahel, võimaldamaks elanikel ja ettevõtjatel protsessi ja selle vajalikkust senisest paremini mõista. Lisaks vajab veel tähelepanu erinevate toetusotsuste vastu võtmise põhjuste kommunikatsioon juhtkomisjoni ja piirkonna ekspertide vahel, leevendamaks praegust info ebaühtlase jaotuse probleemi.

Töö võimalikuks edasiarendamise suunaks oleks tulevikus sarnase uurimuse läbi viimine, võrdlemaks, kuidas erineb Õiglase Ülemineku Fondi toel saavutatud progress ilma fondi toetuseta 2015.-2025. aastatel muude poliitikate toel toimunud progressist. Kuna fondi tegevus on 2025. aasta seisuga alles algusfaasis ja fondi põhimõtted on kujundatud suuresti pikaajalise väärtuse tootmise eesmärgil, oleks teiseks võimalikuks edasiarendamise suunaks ka tulevikus antud uurimuse alusel kordusuurimuse läbi viimine, kus võrreldakse ekspertide toetusotsuste tegemisel loodetud tulemusi meetmete tegelike tulemustega, leidmaks, kas strateegilised investeeringud tõid piirkonna näitajad eesmärgile lähemale.

Viidatud allikad

1. Abed Al Ahad, M. (2024). Air Pollution Reduces the Individuals' Life Satisfaction Through Health Impairment. *Applied Research in Quality of Life*, 19(3), 1049–1073.
<https://doi.org/10.1007/s11482-024-10273-5>
2. Akerlof, G. A. (1970). The Market for „Lemons“: Quality Uncertainty and the Market Mechanism. *The Quarterly Journal of Economics*, 84(3), 488–500.
<https://doi.org/10.2307/1879431>
3. Amin, A. (2017). Industrial Districts. *A Companion to Economic Geography* (lk 149–168). John Wiley & Sons, Ltd. <https://doi.org/10.1002/9781405166430.ch10>
4. Becchetti, L., & Rossi, S. P. S. (2000). The Positive Effect of Industrial District on the Export Performance of Italian Firms. *Review of Industrial Organization*, 16(1), 53–68.
5. CINTRAN. (2025). *Coal Transitions*. <https://coaltransitions.org/projects/cintran/>
6. Dahal, U., Veber, T., Åström, D. O., Tamm, T., Albrecht, L., Teinemaa, E., Orru, K., & Orru, H. (2022). Perinatal Health Inequalities in the Industrial Region of Estonia: A Birth Registry-Based Study. *International Journal of Environmental Research and Public*

- Health*, 19(18), Article 18. <https://doi.org/10.3390/ijerph191811559>
7. Davies, S., & Hallet, M. (2003). Interactions Between National and Regional Development. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.357343>
 8. Downey, L., & Van Willigen, M. (2005). Environmental Stressors: The Mental Health Impacts of Living Near Industrial Activity. *Journal of Health and Social Behavior*, 46(3), 289–305. <https://doi.org/10.1177/002214650504600306>
 9. Flechtner, S. (2024). Beyond fads and magic bullets: The promise of behavioral approaches in development economics. *Journal of Economic Surveys*, n/a(n/a). <https://doi.org/10.1111/joes.12663>
 10. Fu, Xiaolan. (2018). Trade in Intangibles and A Global Value Chain-based Framework of International Trade. Research Paper - University of Oxford. 10.2139/ssrn.3180895.
 11. Hitaj, C., Xiarchos, I. M., Coupal, R., Kelsey, T. W., & Krannich, R. S. (2020). Shale Gas and Oil Development: A Review of the Local Environmental, Fiscal, and Social Impacts. *Economics of Energy & Environmental Policy*, 9(2), 125–148.
 12. Ida-Virumaa Omavalitsuste Liit. (2023). *Ida-Viru maakonna arengustrateegia 2019-2030+*. <https://ivol.ee/maakonna-arengustrateegia>
 13. Just Transition Fund. (2024). *Our Initiatives—What We Do*. Just Transition Fund. <https://justtransitionfund.org/initiatives/>
 14. Klasic, M., Schomburg, M., Arnold, G., York, A., Baum, M., Cherin, M., Cliff, S., Kavousi, P., Miller, A. T., Shajari, D., Wang, Y., & Zialcita, L. (2022). A review of community impacts of boom-bust cycles in unconventional oil and gas development. *Energy Research & Social Science*, 93, 102843. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2022.102843>

15. Marques, S., & Lima, M. L. (2011). Living in grey areas: Industrial activity and psychological health. *Journal of Environmental Psychology*, 31(4), 314–322.
<https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2010.12.002>
16. Metsaots, K., Printsman, A., Kaart, T., & Sepp, K. (2015). What hinders and what facilitates good living in the oil shale mining region? *Oil Shale*, 32(4), 373–392.
<https://doi.org/10.3176/oil.2015.4.06>
17. Neves, A., Godina, R., Azevedo, S. G., & Matias, J. C. O. (2020). A comprehensive review of industrial symbiosis. *Journal of Cleaner Production*, 247, 119113.
<https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.119113>
18. OECD. (2023). *Regions in Industrial Transition*.
https://www.oecd.org/en/publications/regions-in-industrial-transition-2023_5604c2ab-en.html
19. Orru, H., Idavain, J., Pindus, M., Orru, K., Kesanurm, K., Lang, A., & Tomasova, J. (2018). Residents' Self-Reported Health Effects and Annoyance in Relation to Air Pollution Exposure in an Industrial Area in Eastern-Estonia. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 15(2), Article 2.
<https://doi.org/10.3390/ijerph15020252>
20. Petrova, S., & Marinova, D. (2013). Social impacts of mining: Changes within the local social landscape. *Rural Society*, 22(2), 153–165.
<https://doi.org/10.5172/rsj.2013.22.2.153>
21. Pike, A., Rodriguez-Pose, A., & Tomaney, J. (2006). *Local and Regional Development*.
<https://www.routledge.com/Local-and-Regional-Development/Pike-Rodriguez-Tomaney/p/book/9781138775671>

22. Pike, A., Rodríguez-Pose, A., & Tomaney, J. (2007). What Kind of Local and Regional Development and for Whom? *Regional Studies*, 41(9), 1253–1269.
<https://doi.org/10.1080/00343400701543355>
23. Rahandusministeerium. (2018). *Tööstusalade analüüs: Aruanne*.
<https://www.digar.ee/arhiiv/nlib-digar:380044>
24. Regionaal- ja Põllumajandusministeerium. (2024). *Regionaalpoliitika kujundamine*.
<https://agri.ee/regionaalareng-planeeringud/regionaalareng-ja-poliitika/regionaalpoliitika-kujundamine>
25. Rodríguez-Pose, A. (2013, jaanuar 1). Do Institutions Matter for Regional Development? *REGIONAL STUDIES -CAMBRIDGE AND NEW YORK-*, 47(7), 1034–1047.
26. Romanelli, E., & Khessina, O. M. (2005). Regional Industrial Identity: Cluster Configurations and Economic Development. *Organization Science*, 16(4), 344–358.
27. Sadik-Zada, E. R., Gatto, A., Aldieri, L., Bimonte, G., Senatore, L., & Vinci, C. P. (2024). Game Theory Applications to Socio-Environmental Studies, Development Economics, and Sustainability Research. *Games*, 15(1), Article 1.
<https://doi.org/10.3390/g15010005>
28. Sappington, D. E. M. (1991). Incentives in Principal-Agent Relationships. *The Journal of Economic Perspectives*, 5(2), 45–66.
29. Sofianska, E., & Michailidis, K. (2013). ENVIRONMENTAL IMPACT OF A LARGE-SCALE MANGANESE MINING ACTIVITY IN DRAMA DISTRICT, MACEDONIA, NORTHERN GREECE. *Proceedings of the International Multidisciplinary Scientific GeoConference SGEM*, 393–400.
30. Statistikaamet. (2024). Rahvaarv kodakondsuse järgi 2024, IDA-VIRU MAAKOND. *Statistikaamet: Juhtimislauad*.

<https://juhtimislauad.stat.ee/embed?region=21&dashboardId=3&widgetId=830&languageCode=et&preferences.defaultGraphType=pie&preferences.graphs%5B0%5D.graphType=pie&preferences.graphs%5B0%5D.filters%5B0%5D.filter=17879&preferences.graphs%5B0%5D.filters%5B0%5D.values%5B0%5D=151310&preferences.graphs%5B0%5D.filters%5B0%5D.meta.isRegional=true&preferences.graphs%5B0%5D.filters%5B1%5D.filter=17816&preferences.graphs%5B0%5D.filters%5B1%5D.values%5B0%5D=149263&preferences.graphs%5B0%5D.filters%5B1%5D.meta.isRegional=true>

31. Statistikaamet. (2024). Demograafiline tööturusurveindeks 2024, IDA-VIRU

MAAKOND. *Statistikaamet: Juhtimislauad*.

<https://juhtimislauad.stat.ee/embed?region=21&dashboardId=3&widgetId=89&languageCode=et&preferences.defaultGraphType=vertical>

32. Statistikaamet. (2023). Loomulik iive 2023, IDA-VIRU MAAKOND. *Statistikaamet: Juhtimislauad*.

<https://juhtimislauad.stat.ee/embed?region=21&dashboardId=3&widgetId=804&languageCode=et>

33. Statistikaamet. (2023). Tööhõive määr vanusegrupiti 2023, 15 kuni 74 aastat, IDA-VIRU MAAKOND. *Statistikaamet: Juhtimislauad*.

<https://juhtimislauad.stat.ee/embed?region=21&dashboardId=3&widgetId=805&languageCode=et>

34. Statistikaamet. (2023). ELANIKUD, Elukoht ning Sissetulekuvintiil. Isikute osatähtsus, %, 2023.

https://andmed.stat.ee/et/stat/sotsiaalelu__sissetulek/ST03/chart/chartViewPie

35. Statistikaamet. (2023). 15-74 AASTASTE HÕIVESEISUND, Piirkond/maakond.

Töötuse määr, %, 15 kuni 64 aastat, 2023.

https://andmed.stat.ee/et/stat/sotsiaalelu__tooturg__tooturu-uldandmed__aastastatistika/T4645

36. Stuczynski, T., Siebielec, G., Korzeniowska-Puculek, R., Koza, P., Pudelko, R., Lopatka, A., & Kowalik, M. (2009). Geographical location and key sensitivity issues of post-industrial regions in Europe. *Environmental Monitoring and Assessment*, 151(1),

77–91. <https://doi.org/10.1007/s10661-008-0251-4>

37. Vujadinović, S., Šabić, D., Gajić, M., Golić, R., Kazmina, L., Joksimović, M., Krstić, F., Malinić, V., & Sedlak, M. (2023). TOURISM IN THE CONTEXT OF CONTEMPORARY THEORIES OF REGIONAL DEVELOPMENT. *Journal of the Geographical Institute „Jovan Cvijić“ SASA*, 73(3), 355–370.
<https://doi.org/10.2298/IJGI2303355V>
38. Wcislo, E., Dutkiewicz, T., & Konczalik, J. (2002). Indicator-based assessment of environmental hazards and health effects in the industrial cities of upper Silesia, Poland. *Environmental Health Perspectives*, 110(11), 1133–1140.
<https://doi.org/10.1289/ehp.021101133>
39. Williamson, J. G. (1965). Regional Inequality and the Process of National Development: A Description of the Patterns. *Economic Development and Cultural Change*, 13(4), 1–84.
40. Õiglase Ülemineku Fond. (2024a). *Õiglase ülemineku kava*.
<https://idavirufond.ee/oiglase-ulemineku-taustainfo/oiglase-ulemineku-territoriaalne-kava>
41. Õiglase Ülemineku Fond. (2024b). *Õiglase ülemineku toetamine Euroopa Liidus*.
<https://idavirufond.ee/oiglase-ulemineku-taustainfo/oiglase-ulemineku-toetamine-euroopa-liidus>

Lisad

Lisa A. Sarnaste tööstusregioonide probleemide varasemate uurimuste ülevaade tabelina

Autor	Eesmärk	Metoodika	Tulemused	Seos antud uurimusega
(Wcislo et al., 2002)	Poola tööstuslinnade keskkondlike ohutegurite ja tervislike jagajärgede hindamine.	Analüüsiti keskkonnaindikaatorite gruppi ja tervisliku olukorra indikaatorite gruppi.	Võib esineda põhjuslik seos linnade keskkondlike ohutegurite ja elanike tervisliku heaolu vahel. Uurimus tuvastas piirkonnad, mille keskkonna ohutegurite maandamist ja elanike tervisliku heaolu tõstmist prioriseerida. Parem tervishoid, sotsiaalmajanduslik seisund jm põhjustavad elanike kõrgemat tervislikku heaolu. Kõrge keskkonnareostusega Ülem-Sileesias on keskkonna ja tervise vaheline seos oluliselt tugevam, seega lihtsamini määratletav ja leevendatav.	Ida-Virumaale sarnase kaevanduspiirkonna Sileesia põhjal võib järelduda suundi Ida-Virumaa keskkonna ja elanike tervisliku heaolu uurimiseks.

(Klastic et al., 2022)	Uurida ebatraditsionaalse naftaga tegelevate tööstuste tõusude ja languste mõju piirkonna kogukonnale.	Kirjanduse ülevaade.	Tõusuperiood: keskkonnareostus, uued töökohad, kasvav taristuvajadus, tõusvad kinnisvarahinnad, terviseprobleemid, kuritegevus, stress, sõltuvused, vägivald, vähenenud kogukondlik seotus, avalike teenuste kasvanud nõudlus. Langusperiood: hüljatud tööstusobjektid ja eluruumid, töötus, vaimse tervise probleemid, sõltuvused, vägivald, KOV finantsraskused, kahanenud teenuste nõudlus, ebapiisav taristu. Valitsuse roll on reostusohu kontrolli all hoida ja tööstuselt läbipaistvust ja vastutavust nõuda.	Ida-Virumaa kui ebatraditsionaalse naftaga tegelev tööstus võib kogeda sarnaseid probleeme ning antud uurimus saab nende lahendamiseks suuniseid pakkuda.
(Petrova & Marinova, 2013)	1) Kuidas kaevandamine mõjutab kogukonda? 2) Millised muutused kaasnevad kaevandamise alustamisega? 3) Kas need muutused toetavad kogukonna sotsiaalset jätkusuutlikkust?	Segameetod (poolstruktureeritud intervjuud kogukonnaga, ettevõtete ja valitsuse esindajatega, arvamusiidritega; Austraalia statistikabüroo andmed).	Kaevandustegevuse algusega kaasnesid kaks nähtust: 1) kogukonna tingimuste parandamiseks tuginetakse eelistatult valitsuse asemel kaevandustegevusele, 2) rahvastiku siire tõuseb ja toimub langus sotsiaalses kapitalis.	Uurimus avab Ida-Virumaa kui kaevanduspiirkonna võimalikke sisemisi sotsiaalseid dünaamikaid.
(Hitaj et al., 2020)	Hinnangu ja ülevaate andmine kildagaasi ja põlevkiviõli mõjudest kohalikele kogukondadele, keskkonnale ja valitsuse tuludele ning kuludele.	Kirjanduse ülevaade.	Kildagaasi ja põlevkiviõli tööstuslik mõju tööturule on väike, kuid tsüklid mõjutavad tööõhuvet ja rahalisi vahendeid. Kildagaasi- ja põlevkiviõlitööstuse areng tõstab keskkonnareostuse ohtu, avaldab survet palkadele, üürile, taristule ja teenustele. Maaparanduse kulude katmiseks puudub täielik tagatislepe, kahe osariigi puhul on loodud usaldusfondid katmaks tulevase vajadusi.	Ida-Virumaa põlevkivisektori tegevuse avaldatav sotsiaalne, keskkondlik ja majanduslik mõju võib tööstustegevuse sarnasuse tõttu olla samaselt negatiivne.
(Sofianska & Michailidis, 2013)	Hinnata endise mangaanikaevandusteg evuse mõju piirkonna keskkonnale.	Mullanäidise kvaliteedi rikastatusfaktori indeksi põhjal hindamine.	Uurimuse põhjal leiti, et kaevandustegevus oli rängalt piirkonna pinnast mõjutanud. Mulla ebatavaliselt kõrge raskemetallide mediaansisaldus viitas inimtegevuse süüle mulla halvast kvaliteedist. Mulla raskemetallide sisalduse tõttu võivad piirkonnas kasvatatud saadused elanike tervist ohustada.	Makedoonia on sarnaselt Ida-Virumaaga fossiilkütustele tuginev piirkond, mis osaleb sarnaselt Ida-Virumaaga CINTRAN projektis. (CINTRAN, 2025)

Märkus: Tabeli kirja suurus on kohandatud parema ülevaate võimaldamiseks.

Allikas: Autori koostatud (Hitaj et al., 2020; Wcislo et al., 2002; Klastic et al., 2022; Petrova & Marinova, 2013; Sofianska & Michailidis, 2013) põhjal.

Lisa B. Majandusliku ja sotsiaalse valdkonna intervjuuküsimused

Varasemates põlevkivitööstuse mõjudele keskenduvates uuringutes (Klastic et al., 2022; Hitaj et al., 2020) on leitud, et põlevkivitööstuse arenguga kaasnevad majanduslikud tõusu- ning langusperioodid, mil tõusuperiood võib kohalikule taristule avaldada majanduslikku survet ning langusperioodiga võib kohalikul tasandil kaasneda taristu rahastusprobleeme.

Kas või kuidas on sellised perioodid varasemalt Ida-Virumaal avaldunud?

Millist kohalikule majandusele ja taristule avaldatavat mõju on oodata õiglase ülemineku poliitikate mõju avaldumisel?

Millist elanikepoolset vastuvõttu on ÕÜF-i protsessidel eeldada?

Tööstustegevusega kaasnevate sotsiaalsete probleemidena on varasemates uurimustes rõhutatud siirde tõusu ning kogukondliku seotuse langust (Petrova & Marinova, 2013), elanike sõltuvusprobleemide, töötuse ning kuritegevuse tõusu (Klasic et al., 2022).

Kas Ida-Virumaa tänastes sotsiaalsetes näitajates kajastub teie hinnangul tööstustegevuse poolt põhjustatud probleeme? Kuidas neid täna maandatakse?

Kas ÕÜF-i protsessidega on eeldada sotsiaalsete probleemide süvenemist või uute probleemide teket?

Kuidas saaks piirkonna edasiseks arenguks ÕÜF-i protsessidega kaasnevaid ressursse maksimaalselt ära kasutada?

Milliste ressursside toel plaanitakse piirkonda majanduslikult ja sotsiaalselt ÕÜF-i järgselt arendada?

Kuidas võiks teie hinnangul maakond tänaseks rakendatut arvesse võttes tulevikus edasi liikuda, et tagada piirkonna parim edasine majanduslik ja sotsiaalne areng? Milline oleks ideaalne stsenaarium?

Kasutatud kirjandus

1. Hitaj, C., Xiarchos, I. M., Coupal, R., Kelsey, T. W., & Krannich, R. S. (2020). Shale Gas and Oil Development: A Review of the Local Environmental, Fiscal, and Social Impacts. *Economics of Energy & Environmental Policy*, 9(2), 125–148.
2. Klasic, M., Schomburg, M., Arnold, G., York, A., Baum, M., Cherin, M., Cliff, S., Kavousi, P., Miller, A. T., Shajari, D., Wang, Y., & Zialcita, L. (2022). A review of community impacts of boom-bust cycles in unconventional oil and gas development. *Energy Research & Social Science*, 93, 102843. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2022.102843>
3. Petrova, S., & Marinova, D. (2013). Social impacts of mining: Changes within the local social landscape. *Rural Society*, 22(2), 153–165. <https://doi.org/10.5172/rsj.2013.22.2.153>

Lisa C. Tööstuse ja institutsioonide valdkonna intervjuuküsimused

Varasemates uurimustes (Klasic et al., 2022; Hitaj et al., 2020) on välja toodud, et tööstustegevuse mõjude kontrollimiseks on vajalik, et reostuse hoomamise ja maastiku taastamise tagamise vastutus oleks nii valitsuse kui tööstuse kanda.

Kas Ida-Virumaa kontekstis on selgelt määratletud, kes tööstustegevusega kaasneva reostuse hoomamise eest vastutab?

Kes vastutab tööstuslikeks tegevusteks kasutatud pinnase taastamise eest pärast tööstustegevuse lõppu?

Kas reostuse hoomamise ja pinnase taastamise vastutus jaguneb valitsuse ja ettevõtete vahel õiglaselt või on mõnel osapoolel ebaõiglaselt suur vastutus?

Millist survet avaldab süsinikuneutraalsusele üleminek Ida-Virumaa tööstussektorile?

Millist mõju avaldab süsinikuneutraalsusele üleminek eeldatavalt Ida-Virumaa tööandjatele, ettevõtjatele, kohalikele omavalitsustele?

Kas tööstustegevuse mõjude maandamisel võetakse arvesse ka elanike tervisele tööstustegevuse poolt avaldatavate mõjude maandamist?

Kuidas võiks teie hinnangul maakond tänaseks rakendatut arvesse võttes tulevikus edasi liikuda, et tagada piirkonna tööstusele ja institutsioonidele parim edasine areng? Milline oleks ideaalne stsenaarium?

Kasutatud kirjandus

1. Hitaj, C., Xiarchos, I. M., Coupal, R., Kelsey, T. W., & Krannich, R. S. (2020). Shale Gas and Oil Development: A Review of the Local Environmental, Fiscal, and Social Impacts. *Economics of Energy & Environmental Policy*, 9(2), 125–148.
2. Klasic, M., Schomburg, M., Arnold, G., York, A., Baum, M., Cherin, M., Cliff, S., Kavousi, P., Miller, A. T., Shajari, D., Wang, Y., & Zialcita, L. (2022). A review of community impacts of boom-bust cycles in unconventional oil and gas development. *Energy Research & Social Science*, 93, 102843. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2022.102843>

Lisa D. Tervishoiuvaldkonna intervjuuküsimused

Varasemates keskkondliku reostuse poolt elanike tervisele avaldatud mõjudele keskenduvates uurimustes on leitud, et õhureostus avaldab piirkonna elanike füüsilisele tervisele negatiivset mõju, langetades seekaudu ka rahulolu eluga (Abed Al Ahad, 2024), samuti leiti, et reostus avaldab negatiivset mõju ka elanike vaimsele tervisele (Marques & Lima, 2011; Downey & Van Willigen, 2005).

Kas Ida-Virumaal kui õhureostusega piirkonnas on teie hinnangul elanikel tavalisest enam füüsilise või vaimse tervise probleeme?

Kas piirkonna elanikel esineb tavalisest enam sõltuvusprobleeme?

Kuidas tagatakse, et tööstuse keskkonnamõjud piirkonna elanike tervist ei kahjustaks ning et elanikel oleks vajadusel ligipääs tööstustegevuse mõjusid leevendavatele lisandtervishoiuteenustele?

Milline on täna Ida-Viru elanike ligipääs tervishoiuteenustele võrreldes ülejäänud Eestiga? Kas olukord on erinev eesti- ja venekeelsete elanike jaoks?

Kas ÕÜF-i protsessidega ja süsinikuneutraalsusele üleminekuga on oodata vähenevat survet tervishoiusüsteemile, kui tööstuse mõjud tervisele vähenevad?

Milliste ressursside toel plaanitakse piirkonna tervishoiusüsteemi ÕÜF-i järgselt toetada?

Kuidas võiks teie hinnangul maakond tänaseks rakendatut arvesse võttes tulevikus edasi liikuda, et tagada piirkonna elanikele ja tervishoiusüsteemile parim edasine areng? Milline oleks ideaalne stsenaarium?

Kasutatud kirjandus

1. Abed Al Ahad, M. (2024). Air Pollution Reduces the Individuals' Life Satisfaction Through Health Impairment. *Applied Research in Quality of Life*, 19(3), 1049–1073. <https://doi.org/10.1007/s11482-024-10273-5>
2. Downey, L., & Van Willigen, M. (2005). Environmental Stressors: The Mental Health Impacts of Living Near Industrial Activity. *Journal of Health and Social Behavior*, 46(3), 289–305. <https://doi.org/10.1177/002214650504600306>
3. Marques, S., & Lima, M. L. (2011). Living in grey areas: Industrial activity and psychological health. *Journal of Environmental Psychology*, 31(4), 314–322. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2010.12.002>

Lisa E. Keskkonnaalaldkonna intervjuuküsimused

Varasemas Makedooniale kui Ida-Virumaaga sarnanevale tööstuspiirkonnale keskenduvast uuringus (Sofianska & Michailidis, 2013) leiti, et tööstustegevuse poolt keskkonnale avaldatud mõjude tagajärjel oli kaevandustegevus rängalt piirkonna pinnast mõjutanud.

Kas keskkonnas avalduvaid negatiivseid tööstustegevuse tagajärgi on täheldatud ka Ida-Virumaal?

Varasemas tööstuspiirkondade tõusu ning langust vaatlevas uurimuses (Klasic et al., 2022) on leitud, et tööstuspiirkonna langusperioodil võib esineda tööstusobjektide hülgamist.

Kas ka Ida-Virumaal on hülgatud, taastamata tööstusobjekte või -piirkondi?

Kes vastutab piirkonna reostustasemete normis püsimise eest?

Kas või kuidas reguleeritakse piirkonna keskkondlikku mõju elanike tervisele?

Milliseid muutuseid Ida-Virumaa keskkonnas võib oodata ÖÜF-i protsesside ja süsinikuneutraalsusele ülemineku vältel?

Milliste ressursside toel plaanitakse piirkonna keskkonda ÖÜF-i järgselt taastada?

Kuidas võiks teie hinnangul maakond tänaseks rakendatut arvesse võttes tulevikus edasi liikuda, et tagada piirkonnale keskkonnasäästlikuim käekäik? Milline oleks ideaalne stsenaarium?

Kasutatud kirjandus

1. Klasic, M., Schomburg, M., Arnold, G., York, A., Baum, M., Cherin, M., Cliff, S., Kavousi, P., Miller, A. T., Shajari, D., Wang, Y., & Zialcita, L. (2022). A review of community impacts of boom-bust cycles in unconventional oil and gas development. *Energy Research & Social Science*, 93, 102843. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2022.102843>

2. Sofianska, E., & Michailidis, K. (2013). ENVIRONMENTAL IMPACT OF A LARGE-SCALE MANGANESE MINING ACTIVITY IN DRAMA DISTRICT, MACEDONIA, NORTHERN GREECE. Proceedings of the International Multidisciplinary Scientific GeoConference SGEM, 393–400

Lisa F. Intervjuude kokkuvõtlikud tulemused tsitaatide ja järeldustena SWOT-raamistikus

	Toetavad tegurid	Pärssivad tegurid
Sisemised tegurid	<i>“Maakonna arengustrateegia eesmärk on majanduse mitmekesistamine, et jõuda ära sellest sõltuvusest ühest sektorist” - maakond keskendub aktiivselt mitmekesistamise olulisusele</i> <i>“pikaajalisteks niioelda muutusteks väga palju otsustasime panustada haridusse ja teadusse” - rahastusotsuste tegemisel oli komisjoniliikmete / piirkondlike mõjuisikute prioriteediks ka pikaajalise positiivse mõju tagamise võimalus</i> <i>“(paari suurprojekti rahastamise asemel - autor) me oleme läinud sinnapoole, et me toetame nagu ettevõtteid, jagame ettevõtlustoetusi ja see omakorda tähendab seda, et ettevõtted panevad ju sinna oma osa sisse” - strateegiline investeringute tegemine võib sisendsummat oluliselt võimendada ning Ida-Viru majandusse uut elu sisse puhuda</i> <i>“tööstusinkubaator Narvas...filmilinnak Jõhvis, need peaksid olema nagu sellised niioelda... flagship projektid, mis aitavad mõlemist muuta ja toovad maakonda teistmoodi mõtlemaid ja aktiivsemaid inimesi, eelkõige noori inimesi” - hetkeinvesteeringud ja projektid on kujundatud piirkonna suhtumise ja demograafilise koosseisu positiivselt muutmise eesmärgiga</i> <i>“tulevik ongi nagu olemasolevate... tööstuste baasil väärtusahelate pikemaks tõmbamine” - tulevikuplaan on jätkusuutliku, piirkonna majandust mitmekesistava suunaga</i> <i>“paraku ei ole, et see (põlevkivi kaevandamine - autor) Ida-Virumaad kuidagi õnnelikuks teeks” - piirkonna majanduse mitmekesistamine võib avada võimaluse ka piirkonna ülejäänud valupunkte leevendada</i> <i>“Õnneks ta ei tulnud ikkagi selline stepsel seinast välja üleminek” - süsinikuneutraalsusele üleminek ei tulnud ootamatult, mis võimaldas paremini valmistuda ning sujuvat üleminekut planeerida</i> <i>“nad (endised Ida-Virumaa põlevkivisektori töötajad - autor) on väga tööandjalojaalsed ja ja töötajad väga hindavad seda, eriti just välistöötajad, kes näiteks Narvas tegutsevad” - piirkonna tugevuseks on selle atraktiivsed töövõtjad, kes võivad töötajate jaoks atraktiivsed olla</i> <i>“niioelda see kriminaalne kontingent ja need liiguvad kuidagi kaasa sinna, kuhu lähevad teised inimesed, ehk väga palju neist on liikunud ära siis Tallinnasse</i>	<i>“see käivitamisprotsess võttis nii pikalt aega...murendas seda usaldust kindlasti...seda on olnud keeruline tagasi saada” - ÖÜF-i bürokraatiast tingitud pikk käivitamisprotsess murendas elanike usaldust, mida on nüüd keeruline tagasi teenida</i> <i>“sellist niioelda out-of-the-box mõtlemist on selles osas natuke vähe ja kui vahest lähed soovitava, siis vaadatakse ka, et mis õige mõtled umbes” - piirkonna elanikel on omamoodi mentaliteet ning sellevälise ideede pakkumine on pigem skeptilise vastuvõtuga</i> <i>“ei ole tekkinud uut kvaliteetset kinnisvara juurde...inimeste psühholoogiline barjäär kinnisvarahindade osas...inimesed mõtleavad, mikspärast ma peaksin nii kalli korteri ostma...miks me peame renoveerima...see pärsib tegelikult ka tulevikuaengut väga palju” - tühjaks jäänud kinnisvara tõttu kinnisvarahinnad muidu odavad, inimesed ei ole motiveeritud nende perspektiivist ebavajalikke investeeringuid tegema</i> <i>“Hästi sellised nõudlikud soovid...et kus need töökohad on siis, mida meile lubati?...ja nendest tuleb tõesti aru saada, et...näiteks, kui sa täna töötad põlevkivisektoris...su palk on...peaaegu 2 korda regiooni keskmisest, siis sa ei hakka otsima endale tööd kuskil maagilises magnetitehases või kusiganes, milleks peab võib-olla mingi ümberõppe tegema ja võib-olla palk ka veel langeb” - põlevkivisektori töötajatel on uutele töökohtadele arusaadavalt kõrged nõudmised, kuid neil puudub motivatsioon ümberõppesse panustada või sektorist lahkuda soovida</i> <i>“Väikeettevõtlus ei ole siin kunagi olnud nagu laual valikus inimese karjääri või elukorralduse mõttes...Ida-Virumaal on selgelt kõige väiksem ettevõtlusaktiivsus üldse nii öelda Eesti maakondade lõikes” + “mis karjääri ma teen sellises ettevõttes, kus on juhataja ja kolm töölisi” - piirkonna elanikud ei näe väikeettevõtlust elujõulisena</i> <i>“Täna on tegemist ikkagi struktuurse tööpuudusega ehk...on siis töötajad need inimesed, kellel on piiratud erialased oskused, väga väike motivatsioon ja võime ümberõppeks ning olematu eesti keele oskus.” - ÖÜF pakutavad tööleasumist ning ümberõpet toetavad tegevused ei pruugi väljaspool põlevkivisektorit tööpuudust vähendada, kuna elanikel puudub motivatsioon</i> <i>“lihttööd ei ole, isegi palgisorteerimine...seal peavad olema päris korralikult teadmised” - tehnoloogiliste oskusteta inimestele tööstuses tööd põhimõtteliselt ei ole, mis on problemaatiline, kuna töötutel on väike motivatsioon ümberõppeks</i> <i>“Ida-Viru, et ta on nagu perifeerne piirkond mitte ainult Euroopa Liidu, vaid ka Eesti mõistes...ja et nende</i>

	või ka välismaale” - piirkonna kriminaalne tegevus on võrreldes varasemaga kahanenud “kui on ikka olnud naftahind kõrge, siis põlevkivitööstusel on tegelikult hästi läinud” - piirkonna käekäik sõltub peale süsinikuneutraalsusele üleminekut oluliselt vähem ülemaailmse energiaturu trendidest “keegi ei taha töökohta vahetada sellepärast, et palgas kaotada, et seetõttu on meil ka selle eraldi meede nagu töölt tööle liikumiseks, kus on niioelda top-up võimalik kuni 1000 € kuus teatud perioodil, et leevendada neid mõjusid” - põlevkivisektorist lahkuvate töötajate vajadustele on rahuldavalt vastu tuldud, et töökoha vahetamine ei jäta neid kaotusseisu “üks tööstus asendub teiste tööstustega...selline ettevõtte Kohtla-Järve tööstuspargis nagu Freen, mis tegeleb siis mikrotuulikute tootmisega...Narvas tööstuspargis...Aquaphor International, mis tegeleb veepuhastusseadmete tootmisega...siis läheb kohe käiku Narvas tööstuspargis magnetitehas” - tööturule ning piirkonna majandusmaastikule põlevkivisektorist jääv tühik täidetakse teadlikult juba planeeritud tööstusettevõtetega “No näiteks kui kaevandustegevuse lõpetad, siis sa pead ikkagi oma kulu ja kirjadega taastama...ja lisaks maksab ettevõtte keskkonnatasusid, mis seaduse järgi lähevad riigieelarvesse, millest peaks seaduse järgi neid rahasid kasutatama mõjude leevendamiseks...põhimõtteliselt ettevõtte peab reegleid järgima...ettevõtte peab oma tagant kõik ära koristama” - tööstusettevõtete kohustus on tööstustegevusega kaasneva reostuse likvideerimine, pinnase tegevuse järgselt taastamine, keskkonnatasude maksmine “Kui küsimus oli, et kas (tööstustegevuse mõjude maandamisel võetakse arvesse ka elanike tervisele avaldatavate mõjude maandamist) võetakse arvesse, et absoluutselt, sealt nad tulevad” - väidetavalt on tööstustegevuse keskkondlik ja tervismõju rangelt reguleeritud ja regulatsioonid kujundatud elanike tervisest lähtuvalt “kohalikud omavalitsused, võib-olla ka avalik sektor on suutnud seda (rahvastiku vähenemise poolt avaldatav survet - autor) leevendada ja paindlik olla” - KOV-id ja avalik sektor on paindlikud ning varasemalt toime tulnud ümberstruktureerimisega “omavalitsused on üsna aktiivsed, kui neile on mingisugune niioelda stiimul panna ette, et on mingit toetust võimalik saada” - omavalitsuste stiimulite kaudu motiveerimine on potentsiaalselt edukas lähenemine	majandusnäitajad on väga kehvad” - Ida-Virumaa majanduslikku käekäiku ning võimalusi mõjutab oluliselt negatiivselt ka maakonna asukoht “kõige suurem tagasilöökk taristu osas on tegelikult olnud teenuste sektor...ikkagi sellises mahus, nagu ta oleks vaja, ta ei ole ümberstruktureeritud, seetõttu selliseid kvaliteetseid vaba aja veetmise võimalusi on vähem... ja kõige rohkem ... taristu osas tegelikult on nagu probleemiks elamumajandus.” - vaba aja veetmise võimaluste vähesus ja elamumajandus on taristu kärpimisena probleemideks kujunenud “see (NL sisserändest tulenenud rahvuslik koosseis - autor) on kindlasti olnud problemaatiline, see on selline probleem, mis mingil hetkel laheneb, sellepärast, et inimesed ju sünnitavad lapsi, nende lapsed sünnivad juba siin” - jätkuv eeldus, et integratsioon järgib mingeid mõistlikke reegleid, ei pruugi paika pidada “vaata, kui tööstust ei ole, siis ei ole ka inimestel midagi teha, et sellepärast lähevad ka inimesed ... pigem Tallinna või Tartu ära...võibolla kolmandik tuleb tagasi” - tajutakse, et põlevkivitööstuse osakaalu vähenemisel kaob inimeste jaoks harjumuspärane tööstus, mistõttu lahutatakse maakonnast, enamikul juhul lõplikult “mis sisetunne ütleb, et kas Eesti on teinud kõik endast oleneva, et leevendada neid negatiivseid mõjusid? Ütleme mul sisetunne ütleb, et ei ole” - üks tööstussektori ekspert leiab, et mõned ÕÜF-i toetused on jagatud ebamõistlikult “(süsinikuneutraalsusele ülemineku avaldab eeldatavalt Ida-Virumaa tööandjatele, ettevõtjatele, kohalikele omavalitsustele - autor) väga negatiivset (mõju - autor), aga keegi ei ole tahtnud seda ausalt välja arvutada” - ühe tööstussektori eksperti perspektiivist toimub üleminek puuduliku info alusel, kus tegelikult ei ole vajalikku infot protsessi poolt avaldatava mõju osas “psühhiaatriline abi on üks konkreetsetest teenustest, kus meil on väga tugevad puudujäägid...see järjekord on mega suur ja saada teenusele on väga raske” - piirkonnas ei ole elanikele võimalik vaimse tervise teenust piisavas mahus pakkuda “(piirkonna elanikel tavalisest enam sõltuvusprobleeme - autor) esineb ja...ütleme piirialased nagu piirkonnad, nagu nad on ja Ida-Virumaa on üks nendest piirkondadest, siis seal tavaliselt sõltuvusprobleem on eriti nagu tõhus kuidagi statistiliselt...suuremaks probleemiks on ise haiglad ja COVID välja...toonud...alkosõltuvust, mitte niivõrd mõjuainete sõltuvust.” - piirkonna elanikel on tavalisest enam sõltuvusprobleeme, eriti just alkoholisõltuvust, mis võib tuleneda piirkonna perifeersest asukohast ning nende alade omapärast “meil ei ole piisavalt mahus vajalikke spetsialiste...see on nagu suurem probleem, et kuidas neid spetsialiste sinna piirkonda meelitada...riigi poolt on tehtud ka lähtetoetused...aga isegi see nagu ei meelita praegusel hetkel” - piirkonna tervishoiusüsteemil on spetsialistidest puudus ning ka toetused ei meelita mujalt spetsialiste “kopsuarsti seisukoht oli selline, et üldiselt elanikel ei ole muresid seoses sellega, et meil on siin keemiatehased, aga ta ütles, et need inimesed, kes on keemiatehases töötanud, et nendel on risk suurem või et...need inimesed on rohkem nagu kopsuhaiged aga vaata tõendada ta ei saa seda. Samuti ei
--	---	---

		saa minagi nagu öelda (tööstusettevõttele - autor), et kuulge, teie olete nüüd nende inimeste tervise ära rikkunud” - piirkonna tervishoiutöötajate perspektiivist põhjustab põlevkivitööstus väidetavalt terviseprobleeme, kuid nad ei ole teadlikud, et seda mõni uuring tõestaks “kunagi kui ma olin (valla ametiisik - autori muudetud konfidentsiaalsuse tagamiseks)...me nõudsim, et esitage nagu need terviseemõjude hinnangud baseeruvat nagu uuringutele ja siis ka oli teada, et viimane tervise siivauuring tehti 1983. aastal...täpselt me ju ei tea, mis mõjud on, kuna uuringuid pole tehtud” - piirkonna tööstustegevuse poolt avaldatavad terviseemõjud on täna siiski teadmata “meie piirkonnas on suur puudus arstidest, aga paljud patsiendid käivad Tartus ja Tallinnas eriarsti vastuvõtul” - täheldatakse normaalsusena, et piirkonnas ei ole võimalik eriarstile rahuldavas mahus pääseda “ausalt öelda on sealt ÕÜF-i kaudu rahastatud selliseid asju nagu kirveviskamise mingisuguseid võistlused ja. Et on ka selliseid asju, mida paneb nagu kulmu kergitama, et kas see on nüüd õige koht, et kas see aitab meil nagu töötust vähendada või midagi sellist onju. Et ilmselt ei aita onju” - üks tervishoiu ekspert leiab, et mõned ÕÜF-i toetused on jagatud ebamõistlikult “meditsiin on üks selline valdkond, kus tegelikult see vajadus (vajadus uute taristuobjektide järele - autor) on jätkuvalt olemas” - piirkonna meditsiinitaristu vajaks veel toetust, et piisavalt teenust pakkuda “näiteks 1992 kuni 2015 oli kopsuvähki haigestumus Ida-Virumaa piirkonnas tunduvalt suurem kui ülejäänud Eesti keskmine” keskkonnaeksperti hinnangul kaasnevad tööstustegevusega tõestatult terviseemõjud “ma mäletan oma lapsepõlvest, et Kohtla-Järvel ikka lumi oli suhteliselt siuke mustavõitu...ega see nagu ei ole just selline asi, mis nagu inimest väga kutsub elama siin, eksju, sellest tulenevalt on suur väljaränne” - kehvemad keskkonnatingimused mõjutavad elanikke emotsionaalselt, samuti rännet
Välised tegurid	“see (ÕÜF - autor) tõenäoliselt toob ikkagi mingisugust palgatõusu ka” - loodetavasti kaasneb ÕÜF protsesside tulemusena ka elanike palga kasv “(investeeringutega kaasnev ehitustegevus - autor) võib olla hea turismiettevõtlusele” - ÕÜF-i protsessidega kaasnevate investeeringute ning ehitustegevusega võib kaasneda ajutiselt kõrgem nõudlus turismisektori järele “mis oleks alternatiiv piiriregioonidele, et kuna Venemaaga enam nad majanduskoostööd teha ei saa, mis meil oli vahepeal väga selline nüüda eelisarendatav, siis tuleks teha omavahel majanduskoostööd” - Ida-Virumaa majanduse jaoks oleks kasulik võimalus asendada endisest Venemaaga tehtud majanduskoostööst jäänud auk majanduskoostööga teiste piiriregioonidega “meil on ju tegelikult jätkuvalt kõige suurem ühisturg Euroopa Liidu näol ja nii Eesti kui tervikuna kui eriti Ida-Virumaal...võiksim (ühisturgu - autor) palju paremini ära kasutada” - Ida-Viru majanduse jaoks oleks kasulik edasine võimalus rohkem ära kasutada	“seda (ÕÜF poliitikate mõju - autor) on raske öelda või prognoosida...millist mõju ta (ÕÜF poliitika - autor) nüüd päriselt osutama hakkab, on päris keeruline arvata” - pole tegelikult lõpuni võimalik täpselt väita, kas või mis toimuma hakkab, kui ÕÜF poliitikad rakenduvad “ikkagi on küsimärk see, et kas tekib ka mingisugune liikumine väljaspoolt regiooni...töökohtade järele” - ei saa kindel olla, et ÕÜF protsesside tulemusena muutuks piirkonna tööturg piisavalt konkurentsivõimeliseks, et sisserännet tagada “me oleme optimistlikud, loomulikult, aga üks siin on nagu raske niimoodi väga selgelt öelda, et kui need investeeringud tööle hakkavad, peaks (Ida-Virumaa majanduse, taristu seis - autor) minema küll paremaks” - ÕÜF toetusinvesteeringud küll loodetavasti parandavad Ida-Virumaa majanduse ja taristu seis, kuid selles ei saa kindel olla “kas need ettevõtted, kes on siis selle toetusotsuse saanud, reaalsuses investeeringud päriselt ka ära teevad” - aktuaalne on oht, et toetusotsuse saanud ettevõtted investeeringut lõpuks siiski ei tee

Euroopa Liidu ühisturg <i>“kuskil sisuliselt 5-6 aastaga on (Horvaatia linn, kus toimub samuti süsinikuneutraalsusele üleminek - autor) tekitanud olukorra, kus noh, linn ongi noori inimesi täis...kõik on välja renditud...üks...põhimagnet on...mängude tööstuse inkubaator...teiselt poolt toetab siis omavalitsuse...noorte perede toetuse poliitika...kui sünnib 1. laps...noorpere saab...ühekordse väljamakse...kui on teine laps saab 2000...3. ja iga järgnevaga saab juba 10000... veel noortele peredele...alla neljakümne...eluasemetoetused, kui nad siis seal linnas ostavad mingisuguse eluaseme endale” - Horvaatia näitel oleks ka Ida-Virumaal piirkonda sisseerände motiveerimiseks võimalus lisaks atraktiivse tööstuse loomisele kasutada toetusprogramme</i> <i>“selliseid filmistuudiod ei ole Baltikumis ehitatud ühtegi uut, põhjamaades sellise suurusega ja ütleme nii värskeid asju ka olemas ei ole...me tekitame täna niiõelda stuudiokompleksiga...konkurentseelise, et siia jõuaks rahvusvaheline filmitööstus...tegelikult tekib siia selline ökosüsteem, kus ongi noortel võimalik niiõelda selles valdkonnas kaasa lüüa, teenuseid pakkuda...see on nagu võimalus, kuidas noori tuua tegelikult Ida-Virumaale täiesti niiõelda ühe valdkonna põhiselt” - unikaalse Jõhvi filmistudio arendusega on loota regioonivälise noorte liikumist Ida-Virumaale ja enesetostusvõimaluste kaasnemist noortele</i> <i>“seda (põlevkivisektori ettevõtete töökohtade arvu vähenemist - autor) ongi vaja balansseerida sellega, et üritada tuua piirkonda selliseid uusi ettevõtteid, mis konkureeriks tööjõu pärast, et selline negatiivne surve omavalitsuste eelarvele tasandada nende uute ettevõtetega ära” - piirkonda uute ettevõtete ning investeringute toomine võib parandada piirkonna konkurentsivõimelisust ning põlevkivisektorist jäävat tühimikku leevendada</i> <i>“põlevkivisektori ettevõtted peavadki mõtlema järjest rohkem sellele, et kuidas oma niiõelda keskkonnajalajälge vähendada...see tähendab tihtheale teadus-, arendustegevust...lõppkokkuvõttes on see mingite uute toodete tootmine sellises väärtusahelas, mis iseenesest on väga hea” + “põletamist, kuumutamist jääb tõenäoliselt vähemaks, aga võetakse kasutusele mingid teistsugused keemilised protsessid...tõenäoliselt on põlevkivist võimalik saada palju kõrgema lisandväärtusega tooteid” + “(ringmajanduses - autor) on põlevkivitööstuse tööstusjäätmete taaskasutamiseks suur koht innovatsiooniarenguks” - süsinikuneutraalsusele üleminek võib põlevkivisektori ettevõtteid survestada rohkem teadus- ja arendustegevusele keskendumale, mis võib soodustada innovatsiooni ja arengut, keskkonnajalajälge vähendamist ning ehk ka uute, kõrgemate lisandväärtustega saaduste avastamist</i> <i>“kui on teada, et teatud sektoris inimeste arv kogu aeg väheneb, siis teistel ettevõtetel on võimalik tulla piirkonda ja võtta neid inimesi tööle... uued välisinvesteeringud, mis on tulnud...on üldiselt ikkagi süsinikuneutraalsed” - süsinikuneutraalsusele üleminekuga kaasneb põlevkivisektori tegevuse</i>	<i>“loodame, et tuleb niiõelda üleminekufond 2, aga praegu tundub, et ega selleks väga optimistlik ei saa olla...selge on see, et tänases muutunud olukorras ei anta selliseid heldeid investeeringutoetusi nagu tänases üleminekufondis on” + “läbirääkimised käivad Euroopa komisjonis sel teemal, et mis siis juhtub selle järgmise perioodiga (rahastusperiood - autor)...seda ei oska keegi ette ennustada ja see...tõenäoliselt maandub ikkagi seal kuskil niiõelda keskustinnades” - edasine rahastus ilmselt Ida-Virumaad samaväärselt ÕÜF-iga ei toeta ega piirkonda sarnases summas ressursse ei suuna</i> <i>“teistpidi võib olla problemaatiline see, et kui nad siin kaks aastat ehitavad, ja seda tavalist turisti ei käi” - tuleb tähelepanu pöörata sellele, et ajutiselt lisanduvad turismisektori teenuste tarbijad potentsiaalselt tegelikke perspektiivikaid turiste piirkonnast välja ei tõrjuks</i> <i>“võib olla tuleb rohkem ka teavitust teha...et tõesti kuidagi see teadustöö, mis õiglase ülemineku fondi toel tehakse, et ta jõuaks päeva lõpuks maakonna majandusse sellega...me Euroopas teeme tegelikult väga head alusteadust...kui asi läheb rakendamiseks...siis kuskil kaovad asjad ära sellepärast, et tuleb vastu legendaarne Euroopa bürokraatia” + “mis puudutab nüüd teadusvaldkonna rahastust...pigem on seal küsimus, et kuidas nüüd tegelikult kogu seda tulemust, mis seal tuleb, õnnestub kuidagi siis selle regiooniga ära siduda” - tuleb tugevalt keskenduda ÕÜF raames toimuva teadustöö tulemuste rakendusvõimaluste leidmisele Ida-Viru kontekstis, et investeering tühine olnud ei oleks</i> <i>“kuidas me nüüd mingi noore inimese üldse siia saame jääma...see ... probleem tuleneb sellest, et majandusstruktuur on olnud selline suht üheülbaline” - piirkonna üheülbaline majanduslik struktuur pole noortele ja välistele isikutele ahvatlev – kui piirkonda õnnestub noor spetsialist meelitada, võib piirkonna taristu siiski ebapiisav olla, et spetsialisti pikaajaliselt jääma motiveerida</i> <i>“Eestile tähendab see (süsinikuneutraalsusele üleminek - autor) majanduslikust kasust ilmajäämist... kõrget julgeolekuriski iseseisvast kütuse tootmise võimekusest loobumise näol...Ida-Virumaale tähendab see sotsiaalselt kriisi ja kohalike omavalitsuste võimekuse märkimisväärselt langust...Kõos leibkonnaliikmetega on otseses vaesusriski langemise ohus vähemalt 8000 inimest” - tööstussektori perspektiivist on süsinikuneutraalsusele üleminek sotsiaalselt, majanduslikult ja institutsionaalselt ohtlik</i> <i>“Täna hetkel Eestis me oleme kritiseerinud valitsust selles, et põlevkiviettevõtete poolt makstavad keskkonnatasud ei jõua tegelikult Ida-Virumaa omavalitsusteni. Et liiguvad keskvalitsuse eelarvesse, seal keskkonnainvesteeringute keskusesse ja sealt üle Eesti laiali...Osa sellest väärtusest, mis tervikuna need ettevõtted loovad...keskvalitsus võtab...mina ütleks ebaproportsionaalselt suure osa sellest ära” - mõne tööstussektori eksperdi hinnangul on põlevkivisektorile kehtestatud keskkonnatasud maakonna suhtes ebaõiglased, kuna need ei jõua tagasi maakonda</i> <i>“kui töökohad (süsinikuneutraalsusele ülemineku käigus - autor) ära kaovad, siis kindlasti vaimse tervise probleemid suurenevad” - tervishoiusektoris eeldatakse, et põlevkivitööstuse tegevuse ning sealsete töökohtade vähendamiseega kaasneb kasv elanike vaimse tervise probleemides</i>
---	--

	vähenevamine avab võimaluse uutele ettevõtetele piirkonda asuda ning tööd pakkuda, mis mitmekesistab piirkonna majanduslikku ja tööstusmaastikku <i>“Õiglase Ülemineku Fond on võimaldanud ka kohalikele ettevõtjatele tegelikult laiendada oma tegevust, saada toetust seadmete ostmiseks, ütleme paremale tehnoloogilisele tasemele oma ettevõtteid viia” - ÕÜF annab kohalikele ettevõtjatele rahalisel võimalused ettevõtteid tehnoloogiliselt arendada</i> <i>“meie oma programmist...üritame nüüd siis teha sellist sotsiaali ja tervishoiu integratsiooni, mille abil siis 1. aprillist (1. aprillist 2025 - autor)...on tööle võetud 10 tervisejuhti. See on selline uus teenuse juurutamine Ida-Viru maakonda...kus tervishoiuteenuseid tegelikult pakutakse kodus inimesele” - integratsiooniprojekt võib edu korral pakkuda leevendust piirkonna tervishoiusüsteemile</i> <i>“nüüd on uurimisel õiglase ülemineku need tervisemured ikkagi...viimane tervise süvauuring tehti 1983. aastal...ja nüüd tehakse siis Õiglase Ülemineku Fondi toel uuesti” - on toimumas uus biomonitooring / tervise süvauuring, mis võib anda senisest oluliselt selgema ülevaate piirkonna tööstustegevuse mõjust või nende puudumisest elanike tervisele</i> <i>“uuenduslikke süsinikuheite vähendamise projekte võib toetada siis Euroopa ja innovatsioonifond...rohetehnoloogiate ja keskkonnainnovatsiooni edendamiseks, ühtlasi keskkonnasõbralike ettevõtete ja idufirmade toetamiseks saab siis taaste- ja vastupidavusraha toetust taotleda...suuremate projektide puhul ikkagi vaadata Euroopa fondide poole” - keskkonnaprojektide puhul võib keskkonna parendamise eesmärgil rahalisi vahendeid olla mõistlik edaspidi taotleda projektipõhiselt Eesti või Euroopa Liidu fondidelt</i> <i>“ideaalis peaks siis kogu see protsess (ÕÜF-i ja süsinikuneutraalsuse ülemineku protsessid - autor) tooma meile puhtama keskkonna, mitmekesisema looduse ja uued majandusvõimalused” - põlevkivisektori tegevuse vähenemisega võiks kaasneda ka looduskeskonna madalam reostustase</i> <i>“Õiglase Ülemineku Fondis on konkreetne meede olemas nende vanade kaevanduskäikude varingute likvideerimiseks” - ÕÜF-i käigus tegeletakse ka nõukogudeaegse tööstustegevuse tagajärgede likvideerimisega</i>	<i>“riik püüab Õiglase Ülemineku Fondiga kompenseerida mingisuguseid asju, mida peaks tegelikult Tervisekassa kaudu tegema” - tervishoiusektori perspektiivist kasutab riik ära võimalust, et kasutada ÕÜF-i rahastust “oma” rahadega samade asjade tegemise asemel</i> <i>“kui sul tuleb...noor spetsialist Ida-Virumaale, isegi kui ta saab head palka ja tema töötingimused on head, siis loomulikult hästi palju oleneb ka tema keskkonnast...kui tal tuleb pere, siis koolid, lasteaiaid...kas on piisavalt tagatud ka õpetajaid, haridust...kas on võimalik head haridust saada maakonnas? Kas on olemas kõrgkoolid, kus saab edasi jätkata õppimist?” - piirkonna ühetilbaline majanduslik struktuur pole noortele ja välistele isikutele ahvatlev – kui piirkonda õnnestub noor spetsialist meelitada, võib piirkonna taristu siiski ebapiisav olla, et spetsialisti pikaajaliselt jääma motiveerida</i> <i>“vaimse tervise probleeme tekitab ka just see, et tööpuudus on meie piirkonnas kõige suurem praegu. Ja miks see tööpuudus on tekkinud...see on ju tekitatud sellepärast, et rohepööre toimub” - ettevõtlussfäärist eemal nähakse rohepööret tööpuuduse tekkepõhjusena ning kaudselt vaimse tervise probleemide kasvu põhjusena</i> <i>“sealt said siis rahastust ainult 3 keskkonnaval projekt...keskkonnaambitsioonid olid pigem ikkagi madalal seal ma ütleks...kaalukauss on üsna ebavõrdne ja isiklikult küll leian, et Õiglase Ülemineku Fond kui selline on ka suunatud väga just elukeskkonna ja looduse taastamiseks...see on...prioriteetide küsimus ja hetkel poliitilised prioriteedid on ettevõtluse arendamine. Võib-olla natuke karm ja looduskeskonna arvelt, aga paraku see tundub trend olevat” - keskkonna perspektiivist on ÕÜF-i jaotatud toetused keskendunud ettevõtluse arendamisele ehk veidi rohkem looduskeskonna arvelt, kui fondi eesmärgi arvestades olla võiks</i>
--	--	--

Märkus: Tabel on vormistatud juhendi nõuetest erinevalt SWOT-raamistiku paremaks mõistetavuseks. Tabeli kirja suurus on kohandatud parema ülevaate võimaldamiseks.

Allikas: Autori koostatud läbiviidud ekspertintervjuude alusel.

Summary

IDA-VIRUMAA'S NEEDS AND OPPORTUNITIES AS AN INDUSTRIAL REGION
DURING THE EUROPEAN UNION'S JUST TRANSITION

Sadu Maria Jaarman

This bachelor's thesis analyses the opportunities and challenges involved with the regional development of industrial regions, focusing specifically on the Ida-Viru county during the processes of the Just Transition Fund and the county's transition to carbon-neutrality.

The aim of this thesis was to determine the unique needs of Ida-Virumaa as an industrial region during regional development, and how these county-specific needs resemble or differ from the previously noted needs and resources of industrial regions.

As the research method, the author held semi-structured expert interviews and conducted a SWOT analysis of the findings in order to define the opportunities and challenges of the region's economic, social, industrial, institutional and environmental fields. The experts were chosen both from the Just Transition Fund's steering committee and outside of the committee, depending on their expertise regarding the category of the interview.

From the empirical background and analysis of the interview results, it was deduced that Ida-Viru experiences a majority of the previously noted needs of industrial regions. Additionally, the author found that the region faces additional challenges stemming from the region's peripheral location and its unconventional demographic makeup.

In the author's opinion, the measures of the Just Transition Fund in Estonia meet the region's needs to a satisfactory extent, but further attention needs to be paid to the communication of the process and its measures to enable the region's inhabitants and entrepreneurs to better understand the transition. The author found that the Fund's current attention to the environment and integration processes of the region is inadequate, as more specialised measures and resources would be necessary in order to reduce the strain on the region's healthcare system and to allow for a better understanding of the region's inhabitants. The most hindering problem that emerged was the gap in communication, regarding both the internal communication in the steering committee and external communication towards Ida-Viru county's inhabitants.

A possible direction for further development would be to conduct a similar study in the future, to compare how the progress achieved with the support of the Just Transition Fund without the support of the Fund differs from the progress achieved with the support of other policies in the period 2015-2025. Since the Fund's activities are still in their initial phase as of 2025 and the Fund's principles have been largely designed for the purpose of generating

long-term value, another possible direction for further development would be to conduct a repeat study based on this study in the future, comparing the expected results of the experts when making support decisions with the actual results of the measures.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, _____ Sadu Maria Jaarman _____,
(*autori nimi*)

annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

_____ IDA-VIRUMAA
KUI TÖÖSTUSPIIRKONNA VAJADUSED NING VÕIMALUSED ÕIGLASEL
ÜLEMINEKUL _____

mille juhendajad on __Diana Eerma ja Ivan Sergejev____,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Sadu Maria Jaarman

13.05.2025